

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2019–2022

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lenka Absolonová

**Aspekty vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody
ve Věznici Světlá nad Sázavou**

Lavičky 2022

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2019–2022

BACHELOR THESIS

Lenka Absolonová

Aspects of education of convicts serving a prison sentence in

Světlá nad Sázavou Prison

Lavičky 2022

The Bachelor Thesis Work Supervisor: doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Lavičkách dne 16. 2. 2022

Lenka Absolonová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce panu doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za ochotné vedení bakalářské práce. Dále děkuji osloveným zaměstnancům Věznice Světlá nad Sázavou za poskytnuté rozhovory a ženám odsouzeným k výkonu trestu odnětí svobody ze světelské věznice za ochotné vyplnění dotazníků.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vzděláváním žen odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Světlá nad Sázavou. Cílem práce je zjistit, na jaké úrovni se nachází školské vzdělávací středisko ve věznici a vzdělávací programy, které věznice odsouzeným ženám nabízí. Bakalářská práce obsahuje teoretickou a praktickou část. V teoretické části je nastíněna činnost Vězeňské služby České republiky a věznic. Dále je popsán charakter pachatele trestných činů, výkon trestu odnětí svobody a resocializace vězněných osob. Součástí praktické části je empirický výzkum provedený ve věznici Světlá nad Sázavou. Výzkum je realizován pomocí rozhovorů se zaměstnanci věznice a formou dotazníků u odsouzených žen, které ve věznici navštěvují denní studium.

Klíčová slova

pachatel trestného činu, program zacházení, příslušník, Vězeňská služba České republiky, věznice, výkon trestu, vzdělávání

Annotation

The bachelor thesis deals with the education of women sentenced to imprisonment in Světlá nad Sázavou Prison. The aim of the thesis is to find out at what level the school educational center is located in the prison and the educational programs that the prison offers to convicted women. The bachelor thesis contains a theoretical and practical part. The theoretical part outlines the activities of the Prison Service of the Czech Republic and prisons. The character of the perpetrator of crimes, the execution of imprisonment and the resocialization of prisoners are also described. Part of the practical part is empirical research conducted in Světlá nad Sázavou Prison. The research is carried out through interviews with prison staff and in the form of questionnaires for convicted women who attend full-time study in prison.

Keywords

education, execution of sentence, prison, Prison Service of the Czech Republic, program of treatment, offender, officer, Prison Service of the Czech Republic

Obsah

ÚVOD	9
1. Teorie trestání a funkce trestu	10
2. Věznice v ČR.....	11
2.1 Dělení věznic	11
2.2 Úloha věznic	13
3 Vězeňská služba České republiky	13
3.1 Úkoly Vězeňské služby a justiční stráže České republiky	14
3.2 Akademie Vězeňské služby.....	15
4 Věznice Světlá nad Sázavou	15
4.1 Historie Věznice Světlá nad Sázavou.....	15
4.2 Specializace Věznice Světlá nad Sázavou.....	16
5 Pachatel trestného činu	19
5.1 Delikvence a kriminalita	19
5.2 Faktory zvyšující pravděpodobnost vzniku a rozvoje delikventního chování.....	20
5.3 Osoby s poruchami chování	21
6 Prostředí věznice a jeho vliv na odsouzené	22
6.1 Nástupní oddělení.....	23
6.2 Výstupní oddělení.....	23
6.3 Škodlivé účinky zbavení svobody.....	24
7 Vztahy odsouzených	24
7.1 Vztahy odsouzených s rodinnými příslušníky	25
7.2 Vztahy mezi odsouzenými	26
7.3 Vztahy mezi vězni a zaměstnanci věznice	27
8 Vzdělávání odsouzených ve Věznici Světlá nad Sázavou	28
9 Motivace a důvody vzdělávání	31
10 Program zacházení ve věznici Světlá nad Sázavou	32
10.1 Volnočasové aktivity	34
10.2 Poradenství a terapie pro odsouzené.....	35
10.3 Externí spolupráce	36
11 Pracovní možnosti ve výkonu trestu odnětí svobody	37
10.1 Vnitřní pracoviště.....	37
10.2 Vnější pracoviště	38
12 Postpenitenciární péče a zařazení zpět do společnosti.....	39
12.1 Státní subjekty	40

12.2 Nestátní subjekty	40
PRAKTICKÁ ČÁST	42
13. Vlastní výzkumné šetření	42
13.1 Cíl práce	42
13.2 Výzkumná strategie	42
13.3 Popis zkoumaného vzorku	42
13.4 Stanovení hypotéz	43
13.5 Rozhovory - kvalitativní výzkum	43
13.6 Zhodnocení rozhovorů	46
13.7 Dotazníky – kvantitativní výzkum	47
13.8 Analýza a interpretace výsledků kvantitativního výzkumu	51
13.9 Vyhodnocení hypotéz	53
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	55
SEZNAM PŘÍLOH	57

ÚVOD

Stejně jako se každý člověk učí novým věcem v průběhu svého života, tak i odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody se po celou dobu svého trestu učí, jak obstát v reálném světě po propuštění z výkonu trestu pomocí zájmových kroužků, programů zacházení, terapeutických sezení, přijetím řádu ve věznici a v neposlední řadě vzděláváním se přímo ve věznici nebo v externích vzdělávacích zařízeních. Vězeňský systém je nakloněn pomoci odsouzeným v dosažení vzdělání, neboť člověk se vzděláním je po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody lépe schopen se zařadit zpět do společnosti a neopakovat již dále chyby, které vedly k jeho uvěznění.

Studentka 3. ročníku University Jana Amose Komenského v Praze obor Vzdělávání dospělých strávila téměř 4 roky ve služebním poměru jako dozorkyně ve Věznici Světlá nad Sázavou, bakalářská práce se proto bude věnovat **Aspektům vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Světlá nad Sázavou.**

Teoretická část bude zaměřena na funkci trestu, chod věznic, prostředí ve věznici Vězeňskou službu České republiky, možnosti vzdělávání a pracovního zařazení, které jsou odsouzeným v rámci programu zacházení nabízeny. Praktická část bude obsahovat smíšený výzkum. Kvalitativní výzkum bude realizován formou rozhovorů se třemi vedoucími funkcionářkami, kde bude nastíněna situace ve vzdělávání ve Věznici Světlá nad Sázavou a v neposlední řadě doporučení informátorek pro lepší chod školského vzdělávacího střediska. Kvantitativní výzkum bude mít podobu dotazníku podaného zde studujícím odsouzeným ženám. Obě tyto formy výzkumu budou zkoumat aspekty vzdělávání ve Věznici Světlá nad Sázavou.

Cílem bakalářské práce bude zjistit, zda má vzdělávání pozitivní účinek na odsouzené k trestu odnětí svobody a jak se podepíše na jejich zpětném zařazení do společnosti, jaký vliv má vzdělávání na kvalitu života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a na následnou možnou recidivu. Předmětem zkoumání bude také postoj odsouzených žen ke vzdělávání a podpora ke studiu v jejich blízkém okolí. V bakalářské práci se čtenáři dozvědí, co odsouzené ženy ke studiu nejvíce motivuje a jaké problémy se mohou se ve výuce vyskytnout.

Šetření bude také zkoumat, zda současná situace ovlivněná nemocí Covid-19 a s ní spojenými opatřeními nějak změnila chod školského vzdělávacího střediska ve Věznici Světlá nad Sázavou.

1. Teorie trestání a funkce trestu

„Trest v obecné rovině představuje určitou formu sankce (omezení) za jednání, které porušilo společenskou normu. Míra sankce (tedy omezení některých potřeb trestaného jedince) obvykle souvisí se závažností porušení dané normy. V právní oblasti lze trest nejjednodušeji definovat jako „právní následek trestného činu (přestupku)“. Trest ale nepatří pouze do oblasti práva. Nejruznější tresty jsou hojně užívány také ve výchově, sportu, hrách i v náboženství.“ (Veteška, Fischer, 2020, s. 119)

Trest jako takový je jeden z krajních prostředků výchovy a socializace, omezuje uspokojení osobních potřeb, vyvolává negativní emoční reakci. Aby byl trest účinný, měl by následovat bezprostředně po provinění a také by měl být individualizován. Tresty můžeme rozdělit na: tělesné, psychické, sociální a hmotné.

Aby fungovaly tresty, musejí být uplatňovány také odměny. Odměna je kladná motivace posilující žádoucí formy chování. Odměny lze rozdělit na: emoční, materiální a sociální.

Funkcí trestu podle trestního práva je:

- ❖ Chránit společnost před pachateli trestných činů
- ❖ Zabránit pachateli v dalším páchání trestné činnosti
- ❖ Vychovávat pachatele k tomu, aby vedl řádný život
- ❖ Působit výchovně i na ostatní členy společnosti (Černíková a kol., 2008, s. 24 – 30)

„Právní normy fungují jako prostředky formální kontroly chování jedince. Jejich dodržování, obzvláště těch, jež jsou obsaženy v trestním právu, je spojováno s určitou mírou vynutitelnosti, sankcionování, a to vzhledem k závažnosti celospolečenského zájmu chráněného trestním zákonem. Normy trestního práva vymezují tedy poměrně zřetelně hranici chování netrestného a trestného, naplňujícího skutkovou podstatu trestného činu, na které se vztahují trestní sankce.“ (Černíková a kol., 2008, s. 29)

Druhy trestů v ČR:

- ❖ Trest odnětí svobody
- ❖ Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody
- ❖ Obecně prospěšné práce
- ❖ Propadnutí majetku

- ❖ Peněžitý trest
- ❖ Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- ❖ Zákaz činnosti
- ❖ Zákaz pobytu
- ❖ Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- ❖ Vyhoštění
- ❖ Domácí vězení (Jůzl, 2017, s. 17)

V ČR se tresty zabývá Trestní zákoník č. 40/2009 Sb., který je rozdělený na obecnou a zvláštní část. V obecné části Trestního zákoníku jsou normy, které platí pro všechny trestné činy nebo na některé jejich skupiny. Ve zvláštní části je soupis trestných činů – znaky jimiž se jednotlivé trestné činy od sebe odlišují.

2. Věznice v ČR

V České republice je 10 vazebních věznic a 25 věznic. Každá věznice má svého ředitele, jenž vydává Vnitřní řád věznice, tento vnitřní řád schvaluje Generální ředitelství vězeňské služby České republiky, které je všem věznicím nadřazené. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky>)

„Vězeňství je součástí sociálního systému zacházení s kriminální populací, neboť v rámci penitenciárního působení vytváří podmínky k obnovení těch vlastností, sociálních dovedností a hodnot vězněného, které mohou být základem jeho integrace do společnosti po propuštění z výkonu trestu. To vyplývá z formulovaného účelu trestu, jímž je příprava jedince na život na svobodě jako občana, který bude schopen vést řádný život.“ (Černíková a kol., 2008, s. 71)

2.1 Dělení věznic

Věznice lze dělit na **věznice s ostrahou** a na **věznice se zvýšenou ostrahou**.

Podle vnitřní diferenciací se **věznice s ostrahou** člení na tři oddělení:

- ❖ oddělení s nízkým stupněm zabezpečení,
- ❖ oddělení se středním stupněm zabezpečení,
- ❖ oddělení s vysokým stupněm zabezpečení.

Do jakého typu věznice bude odsouzený umístěn určuje soud v rozsudku podle závažnosti trestného činu. V průběhu výkonu trestu odnětí svobody může být odsouzený soudem přeřazen z jednoho typu věznice do jiného na návrh odsouzeného, ředitele věznice, nebo na návrh státního zástupce.

Zvláštním typem věznic je **vazba**, zde jsou vězněné osoby považované stále za nevinné, protože ještě nedošlo k jejich odsouzení, ale je u nich důvodná obava, že uprchnou a budou se skrývat, nebo by se snažili ovlivnit dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné, anebo je zde důvodné podezření, že budou pokračovat v trestné činnosti, kvůli níž jsou stíháni.

Dalším rozdělením věznic je na **ženskou věznici, mužskou a smíšenou věznici**. Ve smíšené věznici jsou muži a ženy umístovány zvlášť, aby nedošlo k nepovoleným stykům. (Veteška, Fischer, 2020, s. 122 - 124)

Věznice pro mladistvé jsou věznice, kde jsou odsouzení mladiství, kteří ještě nedosáhli hranici dospělosti. Zákonem mají určená trochu jiná pravidla ve výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se například o odlišný program zacházení anebo častější nárokové balíčky oproti ostatním odsouzeným. Věznice pro mladistvé je vždy přidružená ke klasické věznici. Své oddělení pro mladistvé má i Věznice Světlá nad Sázavou.

Dalším zařízením, které má ochránit společnost před pachateli trestných činů je **zabezpečovací detence**. Jedná se o druh ochranného opatření, které soud uloží v případě, kdy není pachatel trestného činu pro nepřičetnost trestně odpovědný a jehož pobyt na svobodě je společnosti nebezpečný. Je vykonávána ve zvláštních ústavech, které jsou střeženy Vězeňskou službou. Zabezpečovací detence může být uložena samostatně nebo vedle trestu odnětí svobody a trvá, dokud to vyžaduje ochrana společnosti. Nejméně jednou za 12 měsíců přezkoumává, zda důvody pro její další pokračování trvají. V zabezpečovací detenci jsou realizovány různé psychologické či pedagogické programy a v ČR je zřizována ve věznicích v Brně, Opavě a v Praze na Pankráci.

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-a-upvzd-brno/sekce/ustav-pro-vykon-zabezpecovaci-detence>

2.2 Úloha věznic

„Současným cílem je vytvořit dobře fungující, efektivní, mezinárodní standardy dodržující vězeňství propojené s prevencí kriminality, postpenitenciární péčí, sociální sférou a vzdělávacím systémem a směřující k reintegraci pachatelů trestné činnosti do společnosti. Plnit úkol nápravy odsouzených osob na základě individuálních postupů za účelem předcházení recidivě kriminálního chování a izolace opakovaně recidivujících pachatelů nejzávažnější násilné trestné činnosti od společnosti s cílem zajistit bezpečí občanů. Dále pomocí širokého komplexu opatření docílit existence moderního systému vězeňství, odpovídajícího 21. století a srovnatelného s dalšími vyspělými demokratickými státy.“ (Veteška, Fischer, 2020, s. 122)

Nejdůležitějším úkolem věznic je ochrana společnosti před pachateli trestných činů, převýchova a náprava vězněných osob.

Vězněné osoby nejsou trestány pouze tím, že jim jsou omezeny práva a svobody na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, ale podle Zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody nemají svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a právo svobodného povolání. Dále jim po dobu výkonu trestu nepřísluší právo na stávkou, výkon práva sdružovat se ve spolcích, zakládat odborové organizace, právo podnikat, provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení a mimo jiné také nemohou zakládat politické strany.

(Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 27)

V zákonu o výkonu trestu je jasně stanoveno, jaká mají odsouzení práva a povinnosti. Je zde také jasně uvedeno, co mají odsouzení zakázáno. Vedle držení nepovolených předmětů mají například zakázáno tetovat sebe nebo ostatní a také předstírat poruchu zdraví, nebo se záměrně poškozovat na zdraví. (Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 28)

3 Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba České republiky je ozbrojenou složkou podřízenou ministerstvu spravedlnosti v čele s Generálním ředitelem. Příslušníci se řídí zákonem č. 361/203 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Práva a povinnosti příslušníků VS ČR jsou popsány v zákoně

č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční strážci České republiky a doplněny v NGŘ 33/2019 o vězeňské a justiční strážci. Kontrolu a vyšetřování příslušníků a zaměstnanců Vězeňské služby zajišťuje Generální inspekce bezpečnostních sborů.

(<https://www.vscr.cz/sekce/zakladni-udaje>)

3.1 Úkoly Vězeňské služby a justiční strážce České republiky

- ❖ Vězeňská služba spravuje a střeží vazební věznice, věznice a ústavy zabezpečovací detence, dohlíží na dodržování výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody a výkonu zabezpečovací detence.
- ❖ Vězněné osoby předvádí, eskortuje a střeží.
- ❖ Prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na vězněné osoby s cílem nekonfliktního zařazení do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.
- ❖ Zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva.
- ❖ Vede výzkum v oboru penologie a nabyté poznatky uplatňuje v praxi.
- ❖ Eviduje v České republice osoby ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody.
- ❖ Zprostředkovává zaměstnání pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody.
- ❖ Institut vzdělávání provádí vzdělávání příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby. Naopak vzdělávání vězněných osob zabezpečuje Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby.
- ❖ Zajišťuje zdravotní péči vězněným osobám, příslušníkům a občanským zaměstnancům Vězeňské služby. (Černíková a kol., 2008, s. 72)

Příslušníci a zaměstnanci vězeňské služby se musí k odsouzeným chovat takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezit škodlivé účinky zbavení svobody, ale nesmí tím být ohrožená potřeba ochrany společnosti. S vězněnými osobami se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví a aby se podporovaly takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti. (zákon 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky)

3.2 Akademie Vězeňské služby

Akademie Vězeňské služby sídlí ve Stráži pod Ralskem. V jejím čele stojí ředitel akademie. Jedná se o jediné vzdělávací zařízení pro české vězeňství. Jejím hlavním úkolem je zajistit, aby byli především nově nastupující příslušníci i občanští zaměstnanci pro svoji práci dostatečně vycvičeni a vyškoleni. Dále zajišťuje služební zkoušky příslušníků, které musí příslušník absolvovat nejdéle do 3 let od přijetí k Vězeňské službě. Pro služebně starší příslušníky nabízí celoživotní vzdělávání včetně manažerského a jazykového vzdělávání. Také provádí penologický výzkum a publikační činnost. Výuku zajišťují příslušníci v kapitánské hodnosti. Na jaře 2021 bylo dokončeno nové moderní výcvikové centrum, které studentům ulehčí nácvik činností spojených s výkonem služby.

(<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/akademie-vs-cr/sekce/soucasnost>)

4 Věznice Světlá nad Sázavou

Věznice Světlá nad Sázavou je jedinou ryze ženskou věznicí v České republice. Je nepsanou tradicí, že tuto věznici vždy vede ředitelka a ne ředitel. Současnou ředitelkou Světelské věznice je Monika Myšičková, která je první ženou, která ve Vězeňské službě získala hodnost brigádní generálky, tu jí udělil prezident České republiky Miloš Zeman.

Ve Věznici Světlá nad Sázavou je jak oddělení s ostrahou, tak i oddělení se zvýšenou ostrahou. Jako jediná věznice v ČR se může pyšnit oddělením pro odsouzené matky s dětmi. Věznice také disponuje oddělením pro mladistvé, pro drogově závislé a pro trvale pracovně nezařaditelné ženy ve výkonu trestu odnětí svobody. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/zakladni-informace>)

_K 15. 1. 2022 vykonává ve Věznici Světlá nad Sázavou trest 695 žen, z toho minimálně 2/3 jsou vícekrát trestané. V celé České republice vykonává k 15. 1. 2022 trest odnětí svobody 1535 žen, 12 chovankyň je umístěno v detenčním ústavu. (informace o počtu odsouzených poskytla Zástupkyně vedoucí výkonu trestu npor. Dagmar Čapková při rozhovoru s autorkou této bakalářské práce)

4.1 Historie Věznice Světlá nad Sázavou

Areál ve Světlé nad Sázavou byl dokončený v roce 1987 a do roku 1999 zde byla škola v přírodě. Na začátku roku 2000 byl objekt převeden do vlastnictví Vězeňské služby, a ještě

téhož roku prošel částečnou rekonstrukcí, aby mohl od 6. 11. 2000 sloužit jako věznice, kdy zde byly umístěny první odsouzené ženy. Postupně byly zrekonstruovány ostatní budovy včetně půdních prostor, takže mohlo dojít k navýšení kapacity odsouzených žen. Ve věznici se mimo klasických služeb jako je prádelna, kuchyně, zdravotnické zařízení, nachází i prostory na vzdělávání, zaměstnávání, výchovnou práci s odsouzenými, posilovna a mimo jiné i kaple sloužící k bohoslužbám. Věznice Světlá nad Sázavou nedisponuje strážnými věžemi.

V roce 2020 započala Světelská věznice výstavbu nové budovy, která zvýší kapacitu o 168 míst, otevřená by měla být v roce 2022. Půdorysem křížová budova by měla obsahovat specializované oddělení pro drogově závislé odsouzené a nové návštěvní centrum. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/zakladni-informace>)

4.2 Specializace Věznice Světlá nad Sázavou

Oddělení matek s dětmi

Specializovaný oddíl pro výkon trestu matek nezletilých dětí vznikl ve Věznici Světlá nad Sázavou 1. října 2002. V ČR se zatím jedná o unikát, kde může být umístěno až 15 odsouzených matek a 20 dětí. K 15. 1. 2022 je zde svůj trest odpykává 9 matek a společně s nimi je ubytováno 10 dětí. Věková hranice je zákonem určena do 3 let věku dítěte, neboť v tomto věku si ještě plně neuvědomují, v jakém prostředí s matkou žijí. Pro přijetí odsouzené matky na oddělení musí matka podat žádost a splňovat několik kritérií, kterými jsou například to, že matce skončí trest do dovršení hranice 3 let jejího dítěte a také například prokazatelné zajištění nákladů, které vzniknou při uspokojování potřeb dítěte na tomto oddělení.

Program výchovy a vzdělávání obrací pozornost především na to, aby se matky naučily o své děti celodenně pečovat a nezpřetrhala se citová pouta mezi matkami a jejich dětmi. Denní režim na oddělení je pevně daný a upřednostňuje především potřeby dětí. Matky se například střídají ve vaření pro své děti, ale samy dostávají stejné jídlo jako ostatní odsouzené. Prostor, ve kterém se nacházejí zdaleka nepřipomíná vězení, ale spíše mateřskou školu. Pokud zrovna odsouzené matky nemají povinný program, mohou se svými dětmi v době od 9:00 do 19:00 hodin navštěvovat neomezeně dětské hřiště, které se nachází na vycházkových dvorech věznice. Odsouzené matky po splnění svých úkolů mohou také navštěvovat zájmové nebo vzdělávací aktivity, které věznice nabízí pod odborným vedením zaměstnanců ve věznici. Na oddělení matek s dětmi je brán velký zřetel na děti a na jejich vnímání prostředí věznice, mají odsouzené

matky oproti ostatním odsouzeným některé výhody, jako například to, že mohou nosit své civilní oblečení. Co se týká bezpečnosti, jakou je například podrobování se prohlídkám, jsou zajištěna opatření stejná jako u ostatních odsouzených.

Od 1. 7. 2004 byl k tomuto oddělení přidružen výkon vazby matek nezletilých dětí do 1 roku dítěte s kapacitou 2 matky s dětmi.

1. 10. 2020 byl nově otevřený specializovaný oddíl, který souvisí se změnou v legislativě, týkající se těhotných odsouzených žen a pečujících o dítě do jednoho roku. Dříve soud všem těhotným ženám výkon trestu přerušil nebo odložil do dovršení 1 roku dítěte. V tomto oddělení je kapacita určená na 4 matky s dětmi. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi>)

V 1. čísle loňského vydání časopisu České vězeňství¹ se generální ředitel Petr Dohnal vyjádřil k novému specializovanému oddílu pro těhotné ženy takto: „*Jako vystudovaný psycholog vím, jak důležitý je kontakt matky s dítětem v jeho prvních měsících života.*“ (<https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/ceske-vezenstvi/2021/cv-1-2021-web.pdf>)

Oddělení pro mladistvé odsouzené

Jelikož k 15. 1. 2022 jsou ve Věznici Světlá nad Sázavou umístěné pouze 4 mladistvé odsouzené, nemají samostatné oddělení, ale sdílejí ubytovnu s ženami s nízkým stupněm zabezpečení. U osob mladších 18 ti let se věznice zaměřuje především na jejich výchovu a přípravu na budoucí povolání. Pro mladistvé je účast na předem určeném vzdělávání a některých dalších aktivitách programu zacházení povinná. Vzdělávání se uskutečňuje formou denního studia. U těchto odsouzených je výchova zaměřena především na odstranění agresivity, špatných návyků a také jsou vedeny k samostatnému způsobu života. Pokud má odsouzená mladistvá rodinu, je zde velmi důležité, aby se nezpřetrhala jejich rodinná pouta, neboť i podpora blízkých má pro převýchovu mladistvých odsouzených velký význam. (Štěrbá, 2007, s. 94)

¹ Časopis České vězeňství vydává Vězeňská služba České republiky

Oddělení trvale pracovně nezařaditelných

Kdo je umístěn v oddělení trvale pracovně nezařaditelných:

- ❖ Žena odsouzená k výkonu odnětí svobody starší 65 let, pokud sama o zařazení do práce nepožádá.
- ❖ Odsouzená žena vykonávající trest odnětí svobody, která byla uznána jako plně invalidní.
- ❖ Odsouzená žena k výkonu odnětí svobody jejíž zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení.

Pokud je odsouzená zařazená na oddělení pro trvale pracovně nezařaditelné, neznamená to, že nemůže navštěvovat školu.

Jestliže jsou odsouzené umístěné ve specializovaném oddělení a jsou zařazené do odlišných typů věznic, musí být ubytované odděleně, aby více narušené ženy neměly negativní vliv na ty méně narušené, taktéž nekuřačky se na vlastní žádost umísťují odděleně od kuřáček. Na návrh ošetřujícího lékaře nebo na vlastní žádost mohou vykonávat vhodnou pracovní terapii. (Štěrba, 2007, s. 98)

Lůžková část na ošetřovně

Věznice Světlá nad Sázavou disponuje ošetřovnou, kde jsou lůžka pro nemocné odsouzené. O umístění na výše uvedené oddělení rozhoduje vždy lékař, stejně tak pouze lékař rozhoduje o propuštění z ošetřovny. Přes den vydávají léky odsouzeným ošetřující zdravotní sestry, večer a o víkendu vydávají léky dozorcí, kteří jsou na tuto činnost proškoleni. Na ložnice si s sebou odsouzené smějí brát pouze schválené předměty, ostatní své věci si při odchodu na ošetřovnu nechávají uzamčené v úložných pytlích ve skladu. Ošetřovna disponuje také tzv. „Izolací“, kdy je nemocná odsouzená žena celodenně uzamčena na pokoji z důvodu vysoce nakažlivé choroby. Izolace se také používá, pokud se u odsouzené objeví vší, k čemuž většinou dochází u nově příbyvších.

Oddělení výkonu kázeňských trestů

Na oddělení výkonu kázeňských trestů jsou umístěny odsouzené, které neplnily své povinnosti, porušovaly pořádek, kázeň, anebo činily, co je odsouzeným zákonem zakázáno.

Existují 3 stupně kázeňského trestu na tomto oddělení:

- ❖ Umístění do uzavřeného oddělení s výjimkou aktivit programu zacházení až na 28 dní
- ❖ Celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dní

- ❖ Umístění do samovazby až na 20 dní (pro odsouzené bývá nejtvrdějším kázeňským trestem)

Režim na oddělení je zcela jiný než na klasických ubytovnách. Odsouzené nedocházejí na jídlo do jídelny, ale je jim v plastových boxech 3x denně doneseno. Přes den nemohou odsouzené ležet, matrace a lůžkoviny dostávají až po večerce a při budíčku je opět odevzdávají. Stůl i židle jsou pevně ukotvené k podlaze. Na uzavřené cely si nemohou vzít své osobní věci, číst mohou pouze bibli, osobní dopisy a studentkám bývá povoleno učení. Kouřit mohou pouze za dohledu dozorců na určeném místě. Na vycházku nechodí do společného vycházkového dvora s ostatními odsouzenými, ale jen s těmi, s kterými dočasně sdílí celu, do malého vycházkového dvora, který je od ostatních oddělený. Při umístění na oddělení kázeňských trestů se z klasického vězeňského mundúru převlékají do vínové teplákové soupravy. Pokud je odsouzené uložen kázeňský trest, ztrácí tím možnost na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

5 Pachatel trestného činu

„§ 22 Pachatel

(1) Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.

(2) Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepříčetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.“
(zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník)

5.1 Delikvence a kriminalita

Delikvence je forma nepřijatelného chování s protispolečenským dopadem. Delikvent je jedinec, který se vyznačuje asociálním chováním. Takový jedinec je neschopný plnit očekávání a požadavky společnosti na akceptovatelnou míru.

Kriminalitou je myšlena činnost, která je v dané kultuře nebo společnosti trestná. Tuto negativní formu činností lze sankcionovat podle trestního zákona. Trestné činy jsou uvedeny v zákoně č. 40/2009 Sb. (Veteška, Fischer, 2020, s. 27 - 28)

„První psychologicky podmíněné typologie kriminality přinesl Schmideberg (1947), který schematicky rozdělil jedince páchající trestnou činností do pěti kategorií, typů:

- 1. Obyčejný člověk, který je ke zločinu poháněn ohromujícími vnějšími okolnostmi.*
- 2. Zjevně normální člověk, který je unášen neodolatelným impulzem.*
- 3. Neurotický zločinec, který je poháněn stejně neodolatelnými, ale nevědomými silami, jejichž povaha je neznámá. Svou zločineckou tendenci považuje za cizí pro svou osobnost a marně se snaží s ní bojovat.*
- 4. Skutečný zločinec, který se pyšní tím, že se dopustil delikventního chování, ve kterém vyjadřuje svůj protisociální postoj ke společnosti.*
- 5. Zločinci, jejichž chování je důsledkem duševní nedostatečnosti nebo organického onemocnění. Představují zdravotní (psychiatrický) problém (Schmideberg, 1947)“*
(Veteška, Fischer, 2020, s. 28- 29)

5.2 Faktory zvyšující pravděpodobnost vzniku a rozvoje delikventního chování

Biologické faktory

K biologickým faktorům řadíme zejména **pohlaví**. U mužů dochází mnohem častěji k poruchám chování než u žen, což je dobře vidět i na statistikách odsouzených jedinců k výkonu trestu odnětí svobody. Je to způsobené vyšší agresivitou, kterou má na svědomí mužský hormon testosteron, jehož mají více.

Dalším biologickým faktorem je **věk**. Velká část delikventní populace je tvořena muži ve věku do 26 let.

Mezi biologické faktory lze zařadit také **vrozené dispozice**. Tyto dispozice jsou dány geneticky nebo mohou vzniknout v průběhu vývoje plodu v prenatálním období. (Veteška, Fischer, 2020, s. 30 - 39)

Psychické faktory

K psychickým faktorům patří úroveň mentálních schopností. Mezi delikventními jedinci můžeme nalézt jak osoby s mentální retardací, tak i geniální delikventy. Obecně však platí, že

více se kriminálního chování dopouštějí jedinci s nižšími rozumovými schopnostmi, kteří mají menší schopnost zhodnotit danou situaci a domyslet si následky svého chování. (Veteška, Fischer, 2020, s. 30 - 39)

Sociální faktory

Prvním a nejdůležitějším sociálním faktorem, kde si jedinec utváří způsoby svého chování je rodina. Důležité pro rozvoj dítěte je to, zda rodina dobře funguje a zda je úplná či nikoliv. V případě, že rodiče nejsou schopni se normálně postarat o své děti, mají za sebou kriminální chování, jsou agresivní, nebo jsou závislí na alkoholu nebo drogách, je takové prostředí nevhodné pro výchovu dítěte, neboť to pravděpodobně začne dříve nebo později přebírat vzorce chování po svých rodičích. Velký význam ve vývoji dítěte má také zvolený typ výchovy a zda se dítěti dostává dostatek pozornosti a rodičovské lásky.

Dalším sociálním faktorem je trávení volného času. U delikventních jedinců je v naprosté většině shodné nevhodné trávení volného času.

Neméně důležité je prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Ve velkých nebo v průmyslových městech s vyšší mírou migrace obyvatelstva má vyšší vliv na vznik delikvence a kriminality. V dnešní době bývá čím dál častější problém s digitalizací, kdy se jedinci nesocializují ve společnosti ostatních lidí, ale ve virtuálním neosobním světě. (Veteška, Fischer, 2020, s. 30 - 39)

5.3 Osoby s poruchami chování

„Porucha struktury osobnosti vedoucí k poruše chování se projevuje v závislosti na převládající složce osobnosti a na podmínkách sociálního prostředí ve společensky nedostatečně přiměřeném mravním jednání. Důsledky poruch chování se projevují v různých formách sociální činnosti: ve výchově, ve vzdělání a v práci.“ (Jůzl, 2017, s. 297)

Osoby s poruchami chování lze pro potřeby resocializace rozdělit do čtyř základních typů:

Prosociální typ

Tento typ odsouzených je nakloněn konvenčním a legálním normám, pro personál věznice bývá nejméně problémový. Nejvíce těchto odsouzených je mezi prvotrestanými. Jedinci prosociálního typu bývají v kriminálních praktikách naivní. Nejčastěji bývají uvězněni za nedbalostní trestné činy anebo za násilné trestné činy, kdy konali pod velkým sociálním nebo psychickým tlakem. Mají úzký vztah s přáteli a rodinou. Jejich postoj k výchovnému programu bývá pozitivní a mají velké šance pro úspěšné zařazení zpět do společnosti. Pokud jsou

uvěznění déle, mohou vlivem vězeňského prostředí změnit své postoje k horšímu. (Štěrba, 2007, s. 106 - 108)

Antisociální typ

Tento typ většinou začíná se svou kriminální činností již jako mladiství. Nejčastěji se jedná o pachatele trestných činů jako jsou loupeže, krádeže aut a napadení. Mívají negativní vztah k personálu věznice a jsou orientováni spíše na kriminální normy. (Štěrba, 2007, s. 106 - 108)

Pseudosociální typ

Pseudosociální typ je charakteristický střídáním systému norem. Nejvíce zohledňují svůj zisk před kolektivními hodnotami, proto nejsou spolehliví. Často jsou v životě dobrými herci. Jejich kriminální činnost začíná později, a to až tehdy, kdy dosáhli dobré společenské pozice. (Štěrba, 2007, s. 106 - 108)

Asociální typ

Podobně jako pseudosociální typ postrádají normativní vazby, avšak více z nezpůsobilosti. Nenavazují kontakty se spoluvězni ani s personálem věznice. Je mezi nimi nejvíce recidivistů. Často pocházejí z nefungujících rodin, nebo byli bez péče rodičů. Mají málo vyvinuté sociální schopnosti, nepoučí se z minulých chyb a nedokáží si naplánovat reálné cíle do budoucnosti. (Štěrba, 2007, s. 106 - 108)

6 Prostředí věznice a jeho vliv na odsouzené

Uvěznění je velmi náročná životní situace, která přináší spousty zásadních změn. Nejpalcivější bývá pro vězně ztráta soukromí, odloučení od rodiny a blízkých osob, nutnost přizpůsobit se stanovenému režimu a u některých ztráta zaměstnání či společenského postavení. Ve vězeňském prostředí se odsouzené setkávají s celým spektrem lidí a jejich temperamentem. Začlenění do vězeňského prostředí je pro mnohé trnitou cestou. Při umístění odsouzených je třeba dbát na to, aby prvotresty byly oddělené od vícetrestů, neboť by na místo nápravy mohlo docházet k opačnému negativnímu efektu.

6.1 Nástupní oddělení

Do nástupního oddělení jsou zařazené nově přijaté odsouzené, zde se seznamují se zákony o výkonu trestu odnětí svobody, s řádem výkonu trestu a v neposlední řadě s vnitřním řádem věznice. Na tomto oddělení dojde k mnoha školením a poučením například v oblasti bezpečnosti. Seznámí se s prostředím a chodem věznice. Během pobytu jsou odsouzené navštěvovány speciálními pedagogy, psychology a vychovateli, kteří pomůžou s orientací v nově vzniklé situaci.

Ve Věznici Světlá nad Sázavou je vždy určena jedna odsouzená tzv. „baráková“, většinou to bývá starší žena mající s výkonem trestu odnětí svobody vlastní zkušenosti, která na tomto oddělení jako jediná setrvává a pomáhá nově příchozím rychleji navyknout na režim věznice. Odborná komise zatím vytvoří komplexní zprávu o odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody a navrhne program zacházení. Když je komplexní zpráva hotová, je odsouzená předvolaná před odbornou komisí, která s odsouzenou probere program zacházení, možnost zařazení do práce nebo příležitost ve věznici studovat a doplnit si tak chybějící vzdělání.

Nejdéle do čtrnácti dnů od přijetí je odsouzená přeřazená na příslušnou ubytovnu. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-horni-slavkov/sekce/nastupni-oddeleni>)

6.2 Výstupní oddělení

Do výstupního oddělení jsou zařazovány odsouzené, které vykonávaly trest delší než 3 roky. Návrh na umístění do výstupního oddělení dávají odborní zaměstnanci věznice a návrh schvaluje ředitelka věznice. Výstupní oddělení slouží k plynulému přechodu z věznice do společnosti. Zpravidla jsou sem přemístěny odsouzené, které vykonávaly dlouhý výkon trestu, na 6 měsíců před očekávaným propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody. Program zacházení je směřován hlavně na civilní svět, na který již odsouzená odvykla. Odborní zaměstnanci věznice pomáhají odsouzeným připravit se na samostatné rozhodování v životě, vedou je k samostatnosti a samoobslužnosti, finanční gramotnosti a odsouzené se také velice často vzdělávají v práci na počítači. Odsouzené rády pro program zacházení před výstupem používají slovní spojení „příprava na složenkový život“.

Výstupní oddělení je vybaveno pokoji, které připomínají ložnice v rodinném domě. Navíc na rozdíl od ostatních klasických ubytoven ve věznici disponuje místností, kde jsou moderní přístroje jako třeba mikrovlnná trouba, pračka, vařiče a porcelánové nádoby, které mají za úkol seznámit odsouzené s běžným vybavením domácnosti za branami věznice.

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-horni-slavkov/sekce/vystupni-oddeleni-ve-veznici>)

6.3 Škodlivé účinky zbavení svobody

Prizonizace

Prizonizace je proces nežádoucí adaptace na vězeňské prostředí, kdy dochází k celkové intelektuální, psychologické a hodnotové proměně člověka ve vězně, pokud tento proces trvá příliš dlouho, není jedinec schopen vést řádný život na svobodě. Prizonizovaný jedinec se mění z nováčka v kriminálního. (Veteška, Fischer, 2020, s. 124- 125)

Institucionalizace

Jedná se o adaptaci na vysoce organizovaný způsob života ve vězení, kde je všechno pevně dané. Odsouzený ztrácí samostatnost a iniciativu, změní se mu postoje, vzorce chování a struktura potřeb, ztrácí schopnost návratu do společnosti. (Veteška, Fischer, 2020, s. 125)

Ideologizace

Ideologizace znamená přijetí norem a pravidel vězeňského prostředí, nejedná se o formální přizpůsobení, ale o přijetí a ztotožnění s pravidly vězeňské subkultury. U jedince dochází k ospravedlňování svého kriminálního chování a obviňování svého okolí. Vězněný člověk se většinou uzavírá do sebe a často projevuje nenávist k okolí i k sobě samému. (Veteška, Fischer, 2020, s. 125)

Druhý život

Druhým životem se označuje neformální struktura vztahů a pozic ve skupinové hierarchii odsouzených, vyznačuje se vlastními pravidly a vlastním pojetím spravedlnosti mezi vězni. Tento život se zpravidla odehrává v době nepřítomnosti vězeňského personálu (vzájemné okrádání, fyzické násilí, šikana, vydírání, sexuální obtěžování a další) (Veteška, Fischer, 2020, s. 125)

7 Vztahy odsouzených

Vztahy obecně jsou ta nejtěžší věc v životě každého člověka. Vztahy ve věznici jsou o to složitější, neboť se odehrávají v uzavřeném prostředí bez možnosti úniku. Asi nejvíce

komplikovanými vztahy jsou mezi odsouzenými navzájem. Často mezi nimi vznikají spory, které mohou vyústit až v agresi a fyzické napadení. Dozorci a vychovatelé se často snaží těmto vyhoceným situacím předcházet vlastním pozorováním, znalostí prostředí svého oddělení a nasloucháním odsouzeným. Další problémy mohou vznikat ve vztazích mezi odsouzenými a dozorcí, nebo vychovateli. V každé věznici je oddělení vnitřní policie, která se nazývá Oddělení prevence a stížností. Mimo jiné je jejich činností i prověřování stížností ze stran vězňů, kteří podali stížnost na chování nějakého zaměstnance věznice nebo jiného vězně. Pokud se u příslušníka podezření například ze zvlášť ponižujícího chování k odsouzené osobě prokáže, postupuje Oddělení prevence a stížností případ Generální inspekci bezpečnostních sborů.

7.1 Vztahy odsouzených s rodinnými příslušníky

Nejdůležitějšími vztahy, které napomáhají k napravení vězněné osoby jsou vztahy s rodinou, které jsou věznicí podporovány. Jestliže má odsouzená za branami věznice fungující rodinu, je třeba vztah udržovat, neboť zdravé vztahy přispívají k uspokojování základních psychických potřeb odsouzených a pro lepší návrat odsouzené zpět do společnosti. Naopak pokud má rodina negativní vliv na odsouzenou a její chování, měl by vychovatel zhodnotit, zda rodina nebude narušovat její resocializaci. (Jůzl, 2017, s. 375)

Odsouzené si mohou s rodinou, nebo se svými blízkými dopisovat prostřednictvím dopisů. Obsah dopisů je pochopitelně kontrolován vychovateli, aby nebyly předávány informace, které by mohly narušit výkon trestu odnětí svobody nebo chod věznice a aby nedocházelo k předávání nepovolených předmětů. Odsouzené smí také s rodinou telefonovat ve vymezeném čase, pokud na telefonní kartě disponují kreditem. Čísla, kam mohou volat jsou schvalovány vychovatelem.

Nejdůležitějším spojením odsouzených s rodinou jsou bezesporu návštěvy, které probíhají v místnostech k tomu určených za dozoru příslušníků a vychovatelů. Každá odsouzená k výkonu trestu odnětí svobody má ze zákona nárok na 3 hodiny návštěv za měsíc. Mladistvé odsouzené mají nárok na 5 hodin návštěv za měsíc. Na návštěvu si smí odsouzená obléct své civilní oblečení. Při návštěvách není dovoleno předávat dopisy, peníze, nebo jiné věci. Ve Věznici Světlá nad Sázavou může při návštěvách odsouzená využít nákup hygieny do stanoveného finančního limitu a také nějakého jídla ke stolu, kde bude během návštěvy zkonsumováno. Tyto nákupy platí návštěvníci odsouzených.

V odůvodněných případech může ředitelka věznice rozhodnout, aby se z bezpečnostních důvodů odehrála návštěva v místnosti s oddělovací přepážkou.

Odměnou pro odsouzené bývá, pokud jim ředitelka věznice povolí návštěvu bez sluchové a zrakové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby v místnosti k tomu určené, nebo v souvislosti s návštěvou opuštění věznice. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-ceske-budejovice/sekce/pravidla-prijimani-navstev>)

Pokud ovšem odsouzené nemají nikoho blízkého ani rodinu, mohou být důležitým pomocníkem dobrovolníci, kteří do věznic docházejí za účelem duchovních návštěv. K nepřímým kontaktům lze zařadit i sledování televizních programů a četbu novin. (Jůzl, 2017, s. 375 - 376)

7.2 Vztahy mezi odsouzenými

Mezi odsouzenými vznikají různé sociální skupiny. Nejčastěji bývá sociální skupina tvořena v rámci jedné národnosti. Rozšířenou sociální skupinou ve Věznici Světlá nad Sázavou jsou bezesporu Romové. Dokonce i mezi Romy samotnými je několik dalších skupin, které mezi sebou pěstují nenávist. Jednou takovou skupinou jsou Olašští Romové, kteří s ostatními Romy velmi špatně vycházejí. Dalším dělením sociálních skupin je například povaha spáchaného trestného činu, za který jsou odsouzené. Mezi odsouzenými velmi často dochází k šikaně, homosexuálním vztahům, násilí a agresi.

Ve skupinách ve věznici se můžeme podle Netíka, Netíkové a Hájka setkat v sociální hierarchii s následujícími rolemi:

Neformální vůdce

Chování neformálního vůdce je typické nadřazeností, povýšeností, touhou ovládat své okolí a velmi často také velmi krutým způsobem jednání. Řada vězňů se ho bojí a odevzdávají mu část svého majetku, nejčastěji kávu nebo tabák, které jsou ve věznici považovány za platidlo. Někteří neformální vůdci mohou také vyžadovat od ostatních určité úkony, mnohdy i sexuálního charakteru. Tohoto jedince lze označit za nositele a šířitele negativních aspektů prizonizace². Ve věznicích často označováni jako MPN³. (Veteška, Fischer, 2020, s. 126)

² O prizonizaci byla řeč v kapitole 6.3 Škodlivé účinky zbavení svobody

³ Možný pachatel násilí, NGŘ 12/2012 o předcházení a včasném odhalování násilí mezi obviněnými a odsouzenými

Délesloužící jedinec

Délesloužící jedinec získal své určité postavení zásluhou delšího pobytu ve vězení a tím pádem nabytých zkušeností. Mnohdy bývá poradcem vůdce. Jeho postavení ve skupině je respektováno. (Veteška, Fischer, 2020, s. 126- 127)

Řadový jedinec

Řadový jedinec bývá recidivista. Dodržuje stanovená pravidla a současně nepodléhá tlakům ze strany spoluvězňů. Nevyčnívá a umí krotit své emoce. Uznává práva a povinnosti stanovená řádem věznice, ale především ty stanovená neformálním vůdcem. Vůči ostatním vězňům se umí bránit. (Veteška, Fischer, 2020, s. 126- 127)

Submisivní typ

Submisivní nebo také sloužící typ bývá většinou odsouzený za trestný čin sexuální povahy, Jsou často objektem násilí, obvykle mívají drobnou postavu a slouží ostatním. Ve věznicích bývají někteří evidováni Vězeňskou službou jako MON⁴. (Veteška, Fischer, 2020, s. 126- 127)

Outsider

Outsider je slabší jedinec podrobující se do submisivního až otrockého vztahu. Bývá obětí šikany jak fyzické, tak psychické, násilí a agrese od zkušených recidivistů. I v této skupině mívají často označení MON. (Veteška, Fischer, 2020, s. 126- 127)

7.3 Vztahy mezi vězni a zaměstnanci věznice

Z vlastní zkušenosti autorky bakalářské práce bývají odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody obvykle velice dobrými psychology. Mají spousty času na to, sledovat zaměstnance věznice, aby pak věděli, jakou náladou právě disponují, nebo v jaké životní situaci se nacházejí a rádi toho zneužívají. Zkoušejí, co všechno je pro ně zaměstnanec schopen udělat a zařídit a také co všechno si k němu mohou dovolit. Vězni mezi sebou mají pro zaměstnance věznice přezdívky, které ovšem bývají velmi často trefné. Práce ve věznici je pro zaměstnance věznice psychicky i fyzicky náročná a často dochází k vyhoření.

⁴ Možný objekt násilí, NGŘ 12/2012 o předcházení a včasném odhalování násilí mezi obviněnými a odsouzenými

„§6

(1) Příslušník je povinen jednat s osobami ve výkonu zabezpečovací detence, ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody vážně a rozhodně, respektovat jejich práva, zabraňovat krutému nebo důstojnost ponižujícímu zacházení s těmito osobami i mezi nimi navzájem a působit k naplňování účelu výkonu zabezpečovací detence, výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody.

(2) Při provádění služebních zákroků a služebních úkonů je příslušník povinen dbát cti a důstojnosti osob, s nimiž jedná, i své a nepřipustit, aby těmto osobám vznikla bezdůvodná újma a aby případný zásah do jejich práv a svobod překročil míru nezbytnou k dosažení účelu sledovaného služebním zákrokem nebo služebním úkonem.“ (zákon 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky)

Od ledna 2020 se bohužel Vězeňská služba potýká s obviněním sedmi příslušníků z Věznice Světlá nad Sázavou, kteří jsou obviněni z trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení vůči vězněné osobě. Případ prošetřuje Generální inspekce bezpečnostních sborů. Již přes 2 roky jsou obžalovaní příslušníci zproštěni výkonu služby a čekají na soud. (<https://www.vscr.cz/clanky/detail/vyjadreni-vs-cr-k-tiskove-zprave-gibs>)

Tato skutečnost je nemilá a ve společnosti vrhá špatný stín na příslušníky Vězeňské služby. Z tohoto důvodu je potřeba podobným problémům předcházet vhodným školením příslušníků a zaměstnanců Vězeňské služby a poukazovat na možné následky podobných činů.

8 Vzdělávání odsouzených ve Věznici Světlá nad Sázavou

„Vzdělávání odsouzených žen je důležitou částí programů zacházení. Může se vhodně doplňovat se současným zařazením do zaměstnání. U odsouzených, které pracovat nemohou (např. ze zdravotních důvodů) nahrazuje pracovní činnost. Pro odsouzenou je tím stanovena konkrétní povinnost a je zde možnost zvýšení její kvalifikace. Nezanedbatelná je i preventivní stránka vzdělávání. Toto všechno má velký význam nejen během výkonu trestu, ale může sehrát významnou roli i po propuštění, kdy získaný výuční list či obdržené osvědčení z kurzu dává odsouzeným ženám lepší možnosti při hledání vhodného zaměstnání. Školské vzdělávací středisko a další vzdělávací aktivity v podobě rekvalifikačních kurzů tak významně přispívají

k naplnění účelu výkonu trestu odnětí svobody.“ (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>)

Ve Věznici Světlá nad Sázavou, je zřízeno takzvané školské oddělení, kde pracuje 6 učitelů, kteří jsou zaměstnanci věznice a dochází sem také 2 externí učitelé. Školské oddělení disponuje v budovách věznice vlastními učebnami a kabinetem. Samotný vzdělávací proces je v lecčem podobný klasickému vedení výuky, jak jej známe z běžného života. Odsouzené mají mimo jiné i prázdniny stejně jako studenti v klasických školách a také dostávají „domácí“ úkoly, které si samy vypracují na ubytovnách. Vzdělání je součástí programu zacházení, o kterém bude řečeno v další kapitole.

Věznice Světlá nad Sázavou se může pyšnit jediným školským střediskem v ČR pro odsouzené ženy. Pro školní rok 2021/2022 bylo zařazeno do výuky 172 odsouzených žen.

„Získání výučního listu, vysvědčení nebo potvrzení o absolvování odborného kurzu dává odsouzeným ženám lepší možnosti při hledání vhodného zaměstnání po propuštění z výkonu trestu. Tím ŠVS významně přispívá k naplnění účelu výkonu trestu odnětí svobody a je pevnou součástí mnohých programů zacházení.“ (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>)

Pro případné zájemkyně o vzdělávání je nabízena poměrně široká škála nejrůznějších kurzů anebo učebních oborů, či možnosti rekvalifikace viz. následující kapitoly.

8.1 Kurzy

Kurz Základní škola

Tento celoroční kurz s denní výukou je určen pro ženy bez vzdělání nebo pro ženy s mezerami v základním vzdělání. Předmět studia je hlavně čtení, psaní, počítání ale i ostatní předměty základní školy. Neméně důležité je i zdokonalování se ve finanční gramotnosti. Na konci kurzu je předání závěrečného potvrzení o absolvování.

(<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>)

Kurz Základy obsluhy počítače

Zde je výuka rozdělena do dvou samostatně pracujících skupin. V kurzu se ženy naučí základní práci s počítačem. Z programů se nejvíce věnují Microsoft Office, kde se učí především práci v textovém a tabulkovém editoru. Dále se zdokonalují v práci s dokumenty a složkami. Kurz

bývá zakončený testem, praktickou zkouškou a předáním potvrzení o absolvování kurzu. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>)

Kurz keramika

Po dobu 10 měsíců se studentky učí, jak pracovat s hrncířskou hlínou, kruhem i ručnímu modelování. Naučí se, jak keramiku barvit, glazovat a vypalovat ve speciální peci. Dílna se může pyšnit výrobky určenými pro praktické použití, ale také soškami a ozdobnými předměty. Zakončením je potvrzení o absolvování. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>)

Kurz Český jazyk pro cizince

Kurz je určený pro odsouzené, které mají problém s komunikací v českém jazyce. Naučí se zde češtině slovem i písmem, prohloubí si slovní zásobu a mimo jiné se dozví o fungování českého státu, jeho kulturních a společenských tradic. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>)

Kurz Feuersteinovo instrumentální obohacování

Je to celoroční vzdělávací aktivita, kdy je metoda založená na zprostředkovaném učení, kdy vyučující provází žáky řešením různých úkolů. Při výuce se pracuje s pracovními listy a tužkou. Metoda cíleně ovlivňuje impulzivní jednání, což bývá ve věznici jedním z velkých problémů, obecným cílem této metody je rozvoj myšlení. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>)

8.2 Učební obory

U učebních oborů je důležité propojit teorii s praxí, řešení konkrétních situací a problémů v daném tématu. K neméně důležitým výchovným cílům patří výchova samostatnosti, spolehlivosti a bezpečnosti při práci. Vzdělání je ukončeno závěrečnou zkouškou, kdy studentka obdrží doklad o závěrečné zkoušce a výuční list, ze kterého není patrné, že ho bylo dosaženo ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro absolventy je možnost na studium navázat a doplnit si tak střední vzdělání. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>)

Učební obor Šití prádla

Jedná se o dvouletý vzdělávací program, který absolventa připravuje na povolání šička oděvů a kusových výrobků. V praktických učebnách se učí ručnímu i strojovému šití, žehlení, rozeznávat oděvní materiály, tvořit střihy a také zdravotnické přípravě. Absolventky mohou nalézt uplatnění při opravách oblečení, ve výrobě prádla osobního, stolního i ložního ve velkých fabrikách ale i v malých krejčovských dílnách. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>)

Učební obor Provozní služby

Je to dvouletý učební program, který připravuje kvalifikované pracovníky pro úklid a servisní činnosti v sociálních zařízeních, ubytování, kancelářích a veřejných prostorech. Na praxi se především učí, jak vyprat a vyžehlit prádlo, jak uklidit prostory, připravit jednoduché pokrmy, šití a oprava prádla a vzdělávání v informačních a komunikačních technologiích. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>)

8.3 Další vzdělávání

Mimo studia ve školském středisku mohou odsouzené absolvovat rekvalifikace ve spolupráci s externími subjekty. Odsouzené ženy mohly získat rekvalifikaci v kurzu Výpomoc při přípravě pokrmů, Kadeřnice, Aranžování květin nebo Údržba zeleně.

„V rámci vzdělávání odsouzených žen má věznice dlouhodobě navázanou spolupráci s OA, VOŠZ a SZŠ, SOŠS Jihlava, která se rovněž podílela na realizaci nabízených rekvalifikačních kurzů.“

(<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>)

9 Motivace a důvody vzdělávání

„Motivy k učení se začínají vyvíjet již v rané socializaci a jsou výsledkem učení a zkušenosti s učením. Právě zkušenosti s učením se ve škole mnohé potenciální účastníky vzdělávání dospělých odrazují. Motivy mají také vždy sociální zázemí, motivace lidí z různých sociálních vrstev není stejná. Rozhodující fakt je, že učení se dospělých probíhá ne hlavně za účelem uspokojení poznávacích zájmů, ale v důsledku potřeby řešit konkrétní problémy.“ (Beneš, 2019, s. 54)

„Vzdělávací potřeby subjektu jsou v podstatě stavy prožívání či pociťování nedostatku něčeho, či žádoucnosti něčeho, co subjekt postrádá, co se mu jeví jako preference či ideál, jenž může být dosažen prostřednictvím nějaké formy vzdělávání. Vzdělávací potřeby jsou na jedné straně ovlivňovány hodnotami, které subjekt sdílí, na druhé straně se stávají motivačním stimulem jeho činnosti. Je přirozené, že vzdělávací potřeby subjektu se mění v průběhu života – jsou odlišné v mládí, v dospělosti, v seniorském věku.“ (Průcha, 2014, s. 37)

Ve věznicích je častým jevem, že odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody nemají téměř žádné vzdělání, anebo je jejich postoj ke vzdělání záporný. Pedagogové ve věznicích stojí tedy před velkým úkolem, a to je zaujmout výukou svoje žáky a vysvětlit jim výhody se vzděláním spojené. První motivací u většiny žáků byla nejprve **vnější motivace**, kdy jim bylo věznicí nabídnuto studium. Vězeňský systém motivuje odsouzené také pomocí některých výhod, které ostatní nemají, jako je například jedna svačina denně navíc a také stipendium. Později dochází ve většině případů také ke **vnitřní motivaci**, neboť studenti začínají pociťovat potřebu se nadále vzdělávat s nadějí v lepší život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Některé odsouzené ženy nebyly rodinou vedeny ke kladnému vztahu k učení. Bývá to především velmi časté u Romek, kdy je z jejich vyprávění patrné, že se u nich v rodinách nekladl důraz na vzdělání, ba naopak se vzdělání považovalo za zbytečné. Takové ženy bývají ve výkonu trestu rády, že se jejich vzdělávání někdo věnuje a s trochou motivace je učení uchvátí a jsou hrdé na to, když školu zvládnou.

Účastníci vzdělávání ve věznicích se liší podle vzdělávacích potřeb. Zejména u mladistvých se na vzdělávání klade velký důraz, neboť u nich jde o přípravu na jejich budoucí pracovní zařazení. Naopak například u žen starších, nebo plně invalidních, které nemohou pracovat je vzdělávání bráno jako smysluplné vyplnění času, nebo uspokojení touhy po vědění.

V ČR je dokonce známo i několik případů, kdy vězni svým studiem ve věznici získaly vysokoškolský titul.

10 Program zacházení ve věznici Světlá nad Sázavou

„Program zacházení slouží k dosažení účelu výkonu trestu a je dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. souhrnem konkrétních činností, kterých je odsouzený se povinen

účastnit nebo které může vykonávat.“ (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sdilene-sekce/programy-zachazeni>)

Program zacházení minimalizuje míru recidivy. Program zacházení se sestavuje na základě komplexní zprávy odsouzené, zohledňuje se v něm délka trestu odsouzené, její motivace, potřeby a povaha odsouzené a také kriminální činnost, která vedla k uvěznění. Speciální pedagog nejprve probere s odsouzenou, jaké možnosti programů zacházení věznice nabízí, odsouzená si vybere, čím se chce během výkonu trestu odnětí svobody zabývat a po stanovení schváleného programu zacházení se zavazuje, že jej bude plnit zodpovědně a v celém rozsahu. Pokud si odsouzená z nabídky nevybere, nebo nespolupracuje se zaměstnanci věznice, je povinná plnit tzv. minimální program zacházení, který nařizuje vnitřní řád věznice. V tomto programu se odsouzená naučí především sebeobslužným činnostem, sociálním dovednostem, právnímu minimu, základům zdravotní hygieny a tělovýchovné činnosti. V programech zacházení může odsouzená uplatnit také své případné záliby a zdokonalit se v různých činnostech. (Veteška, Fischer, 2020, s. 130- 136)

Druhy programů zacházení:

- ❖ „*Program minimálního zacházení*
- ❖ *Program standardního zacházení*
- ❖ *Program speciálního zacházení*
- ❖ *Program výstupního zacházení*
- ❖ *Program základního motivačního zacházení“* (Veteška, Fischer, 2020, s. 131)

Kulturně výchovné práce mají být dobrovolné, závazné, v součinnosti s odsouzenými a jsou konány pro velmi nízký počet zájemců. Jsou uskutečňovány formou setkání ve skupině. Jedná se o krátkodobé vzdělávací kurzy, sportovní utkání, terapeutické sezení, sociálněprávní poradenství, pedagogické činnosti, pracovní terapie, různé brigády a také neméně důležité zaměstnání. Program zacházení je nejdůležitějším aspektem v nápravě odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody, proto bývá jeho úspěšnost pravidelně vyhodnocována vychovatelem. Postupně je program zacházení upravován podle aktuální potřeby nebo nastalé změny například v chování nebo v postojích odsouzené. Na tom, jak odsouzená plní svůj daný program zacházení velice záleží, neboť při dobrém plnění cílů může být přeřazena na návrh odborné komise do nižšího stupně zabezpečení, naopak při neplnění programu zacházení a porušování

kázně ve věznici může dojít k přeřazení do vyššího stupně zabezpečení. (Veteška, Fischer, 2020, s. 130 - 136)

„V rámci reedukačního působení se podle Prokopové (2018) věnuje pozornost všem odsouzeným v rámci zacházení s přihlédnutím k míře jejich rizik a potře a mimo to jsou uplatňovány programy zacházení pro specifické cílové skupina, kterým je vzhledem k samotné osobnosti a rizikům třeba věnovat zvýšenou penitenciární pozornost. Jedná se o odsouzené, kteří jsou umístěni v oddílech:

- ❖ *oddíl bezdrogové zóny,*
- ❖ *specializovaný oddíl pro odsouzené s poruchami chování a osobnosti,*
- ❖ *výstupní oddíl,*
- ❖ *oddíl mladých dospělých,*
- ❖ *oddíl s programem rozšířeným o pastorační a psychospirituální péči." (Veteška, Fischer, 2020, s. 135)*

10.1 Volnočasové aktivity

Na volnočasových aktivitách se odsouzené naučí, jak lze trávit volný čas, čemu se věnovat a mimo jiné si tím také udrží duševní a fyzické zdraví. Odsouzené mají volnočasové aktivity rády a těší se na ně, je to i díky tomu, že si je samy zvolily. Odsouzené mohou navštěvovat kroužky estetického charakteru jako je šití, malování, pěvecké, pěstitelské, keramické kroužky a spousty dalších. V mnoha odsouzených se skrývají umělecké vlohy, které při volnočasových aktivitách pořádaných věznicí vyplavou na povrch a směřují tak odsouzené ke stanovení nových cílů a nalezení smyslu života. Mimo činností v kroužcích lze také poukázat na přínos stolních a karetních her nebo třeba luštění křížovek. Pokud chce mít odsouzená ve věznici v držení nějakou hru, musí zažádat o povolení, které vydává vychovatel.

V nabídce volnočasových aktivit sportovního charakteru můžeme nalézt třeba míčové hry, cvičení v posilovně, aerobic. Odsouzené mohou nalézt zalíbení ve sportu a přijmout ho jako svůj životní styl. Mimo jiné se odsouzené při sportu zabaví a uvolní napětí, takže pak nemají čas na vymýšlení nekalých činností. (Jůzl, 2017, s. 374 - 375)

U pohybových aktivit ve věznici si zaslouží zmínku Běh se Žlutou Stuzkou, kterého se před dobou „Covidovou“ účastnily odsouzené ženy z Věznice Světlá nad Sázavou, ale také někteří zaměstnanci věznice.

Běh se Žlutou Stuzkou

„Cílem projektu je upozornit na problém obtížné zaměstnatelnosti lidí s trestní minulostí a jejich integrace do společnosti, vytvářet pracovní příležitosti pro lidi s trestní minulostí, propojovat je a širší komunitou, a tím přispívat k prevenci kriminality, snížení míry recidivy a větší bezpečnosti ve společnosti. Iniciátorkou projektu je ředitelka Věznice Kuřim Gabriela Slováková. Žlutá stužka na dresech běžců je symbolem návratu z vězení na svobodu a úspěšného začlenění do společnosti. Je to symbol naděje na druhou šanci bývalých vězňů.“

(<https://www.pmscr.cz/beh-se-zlutou-stuzkou/>)

10.2 Poradenství a terapie pro odsouzené

Ve věznicích jsou různé terapeutické skupiny, které organizuje zpravidla vězeňský psycholog, který také vybírá jejich členy podle specifických problémů. Můžou to být například terapie pro drogově závislé, nebo pro agresivní jedince. Jde v nich především o to, aby si odsouzené uvědomily, kvůli jakým problémům se ocitly ve věznici, pochopily své chování a směřovaly ke své nápravě. Skupinová sezení mají velký potenciál na pochopení nežádoucích chování ve společnosti. Jsou ale i velmi uzavření jedinci, kteří se před ostatními neotevřou a jsou s nimi sezení vedeny individuálně. Na opak poradenství ve věznici vede sociální pracovník, který se věnuje výchově a vzdělávání odsouzených při řešení otázek sociálního charakteru, v rámci právního podvědomí nebo ve finanční gramotnosti. Právě finanční ngramotnost vede často k páchání trestných činů. Tato poradenství mají za úkol zvýšit předpoklady pro normální společenské fungování a uplatnění. (Veteška, Fischer, 2020, s. 143)

Důležitým faktorem v resocializaci odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody jsou bezesporu i duchovní sezení, kázání a mše, které se konají ve vězeňské kapli v přítomnosti faráře nebo kaplana. Věznice Světlá nad Sázavou se pyšní 3 kaplany a na sezení dochází zástupci 6 církví, neboť vězněná osoba má právo volby náboženství.

10.3 Externí spolupráce

Do Věznice Světlá na Sázavou dochází externí pracovníci, kteří realizují následující programy:

Výchovný program 3Z

„Zastav se, zamysli se, změň se.“ Už jen heslo tohoto programu napovídá, čeho se bude týkat. Cílem je motivace odsouzených ve výkonu trestu odsouzených ke změně stylů myšlení a postojů. Program by měl předcházet recidivě a měl by napomáhat právě jedincům vícekrát trestaným odsouzeným za majetkovou trestnou činnost nebo nedodržování vyživovacích povinností. Učí se zde například sebeovládání, přijímání pravidel, sociálních dovedností a schopnosti řešení různých životních situací. (Veteška, Fischer, 2020, s. 132)

Sananim

Sananim je centrum které poskytuje poradenství lidem, kteří mají problémy s drogami. Motivují je ke změně životního stylu a předcházení kriminální činnosti spojené s drogami a šíření infekčních onemocnění. Tréninky s odsouzenými realizují vyškolené lektorky, které se svým klientům věnují i po propuštění z výkonu trestu. (<http://www.sananim.cz/o-nas-1/centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonom-cokuz.html>)

Podané ruce

Podané ruce se specializují na řešení problémů drogově závislých. Pro odsouzené pořádají besedy, individuální i skupinové psychoterapie. Po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jim pomáhají v orientaci na úřadech, nebo pomáhají vyřešit problém s bydlením. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/spoluprace-s-neziskovymi-a-dalsimi-organizacemi>)

Projekt „Mámu potřebuji“

Za zmínku stojí ještě projekt Mámu potřebuji, který má za úkol udržet pravidelný kontakt dětí ze sociálně slabších rodin nebo dětí z dětského domova a výchovného ústavu s jejich matkami, které jsou uvězněné. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/spoluprace-s-neziskovymi-a-dalsimi-organizacemi>)

11 Pracovní možnosti ve výkonu trestu odnětí svobody

Osvojení si návyku pracovat je nejdůležitějším faktorem pro resocializaci vězňů. Práce rozvíjí psychomotorické a manuální dovednosti jedince. Vede k sebekázi, houževnatosti a preciznosti. Někdy může být prospěšná i díky tomu, že pro odsouzeného není průběh výkonu trestu tak monotónní. Pokud vězeň pracuje, může plnit své dluhy a pohledávky. (Jůzl, 2017, s. 373)

Návrh na zařazení do pracovního procesu podávají odborní zaměstnanci věznice a po jejich doporučení jsou odsouzené zařazeny ke konkrétní činnosti na základě rozhodnutí ředitelky věznice. Odmítnutí práce se považuje za porušení povinností odsouzených a odsouzené tak hrozí kázeňský trest. Aby se zabránilo přenášení nepovolených předmětů ve věznici, ven z věznice, nebo naopak do věznice, jsou osobám zařazeným v pracovních programech prováděny prohlídky před vstupem na pracoviště i po příchodu z pracoviště. Takové prohlídky odsouzeným ženám zajišťují ve Věznici Světlá nad Sázavou dozorkyně, neboť zde platí zákonem stanovené genderové pravidlo.

Práce jako taková má na vězněné osoby velmi pozitivní vliv a dá se snadno zařadit mezi výchovné a vzdělávací procesy ve věznicích. S prací je tomu podobně jako se školou, spousta odsouzených nejsou při umístění do věznice navyklé pracovat, protože byly zvyklé své potřeby uspokojovat trestnou činností, která souvisela s jejich uvězněním. Jakmile odsouzená navykne práci, má velmi vysokou naději na normální život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzeným ženám se mzda za vykonanou práci připíše na jejich účet ve věznici, ze kterého jsou placeny jejich dluhy a pohledávky, výživné dětem, léky a také se jim z peněz odečítá stanovená poměrná část za ubytování a stravu ve věznici. Pokud odsouzené zbydou na účtu nějaké prostředky, má jednou za měsíc nárok na nákup ve vězeňské kantýně, kde si může za doprovodu dozorce nakoupit nějaké trvanlivé jídlo, časopisy, hygienické a drogistické potřeby a také tabákové výrobky. Z nákupů pro svoji vlastní potřebu na přilepšenou mývají odsouzené radost a bývá to jednou z motivací, proč ve věznici pracují. Peníze, které si odsouzená na účtu našetří tzv. úložné, jsou jí předány při propuštění z věznice.

10.1 Vnitřní pracoviště

Vnitřní pracoviště jsou taková pracoviště ve věznici, kdy odsouzená tráví pracovní dobu mimo svoji celu, ale přitom neopustí bránu věznice. Mezi vnitřní pracoviště tzv. „vnitřní režie“ patří:

úklid věznice, služba v kuchyni nebo na jídelně, údržba, práce ve skladu nebo v prádelně, třídění odpadů z věznice apod. Ve vnitřní režii je ve Věznici světla nad Sázavou zaměstnáno asi 60 odsouzených žen. Dalších zhruba 30 žen je zaměstnáno u podnikatelských subjektů také s pracovištěm přímo ve věznici, toto pracoviště je pojmenované jako „Handmade“. Tato pracoviště jsou určena především pro odsouzené, které před sebou mají ještě dlouhý trest, nebo jsou nějakým způsobem nebezpečné pro společnost, anebo je zde důvodné podezření z možného útěku odsouzené. Na pracoviště jsou navedené právě sloužící směnou ve věznici a tou jsou také během pracovní doby kontrolovány a přepočítávány. (Jůzl, 2012, s. 154)

10.2 Vnější pracoviště

U vnějších pracovišť je výhoda v tom, že pokud se odsouzená žena zaměstnavateli osvědčí, může jí zaměstnat po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, čímž soukromý subjekt získá zaběhnutého zaměstnance a pro čerstvě propuštěnou ženu z výkonu trestu odpadá úsilí s hledáním zaměstnání. Vnější pracoviště se dělí za prvé na **střežená**: odsouzené jsou z věznice do vnějšího pracoviště eskortovány přidělenými dozorci a ti je po celou pracovní dobu střeží se zbraní a zodpovídají za ně. (Jůzl, 2012, s. 155)

Pracoviště Levimo

Ohledně pracoviště Levima se jedná v českém vězeňství o unikát, kdy se jedná o první vnější střežené pracoviště postavené soukromým investorem na soukromém pozemku, kdy je pracovní hala spojená s věznicí koridorem a vnitřek haly nepostrádá bezpečnostní prvky věznice. Díky bezpečnostním prvkům na pracovišti zde mohla věznice zaměstnat i odsouzené, které pro vnější pracoviště nesplňují požadavky z důvodů bezpečnostních kritérií. Na začátku bývalo využíváno firmou Lion Products, kde se kompletovaly čokoládové bonboniéry. V současnosti není objekt využitý a hledá se náhradní subjekt, který halu obsadí a zaměstná odsouzené ženy. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/zamestnavani-odsouzenych>)

Vnější nestřežená pracoviště jsou určena odsouzeným, kterým zbývá krátký trest a jsou zařazené v oddělení s nízkým stupněm zabezpečení. Tato pracoviště jsou ve věznicích hojně rozšířená, neboť se vyplatí z ekonomického hlediska pro věznic i pro zaměstnavatele. Většinou se jezdí ve větších skupinách odsouzených s dvěma a více dozorci, podle velikosti pracovní skupiny. Jsou i pracoviště, kde dozorci nejsou přítomni vůbec, vězenkyně se nazývají „volno

pohybářkami“, neboť do práce samy odejdou a samy se zase vracejí zpět. Zde je pro věznicí výhoda v tom, že pro tato nestřežená pracoviště nepotřebují dozorce.

Pro věznicí ve Světlé nad Sázavou jsou takovými pracovišti:

Pracoviště AMG

„Firma AMG – Karel Pícha, s. r. o. se zabývá výrobou, dodávkami a montáží ocelových konstrukcí a technologických celků a službami v celé oblasti těžby a zpracování nerostných surovin.“ (<http://www.amgpicha.cz/>)

Do AMG docházejí ve všední dny 2 – 3 odsouzené, jedná se o volno pohybářky. Jelikož firma sídlí ve Světlé nad Sázavou blízko věznice, docházení odsouzené ženy pěšky.

Pracoviště Kostecké uzeniny

Kostecké uzeniny a. s. v Kostelci je firma zabývající se zpracováním masa a výrobou uzenin. Odsouzené ženy jsou každý den eskortovány ve skupině autobusem, kdy je doprovází k tomu určený dozorce.

Pracoviště Futaba

Firma Futaba Czech, s. r. o. sídlící v Havlíčkově Brodě vyrábí karosářské a podvozkové díly pro automobilový průmysl. Zařazené odsouzené ženy dojíždí každý den do Havlíčkova Brodu doprovázeny dozorcem, kde pracují v osmi hodinové směně.

Pracoviště Jipocar

Na pracovišti Jipocar Transport, s. r. o. se sídlem ve Stříteži u Jihlavy čistí odsouzené ženy obaly pro další použití při transportu. Zde za doprovodu dozorce pracují 12 hodin.

12 Postpenitenciární péče a zařazení zpět do společnosti

Postpenitenciární péče je druh sociální péče, která je poskytována člověku, který prošel trestním řízením, výkonem trestu odnětí svobody, nebo ochranným léčením. Těmto lidem je poskytována pomoc při hledání práce, zprostředkování ubytování, při začlenění se do

sociálního prostředí, finanční podpora, sociálně-výchovné a poradenské působení ve věcech sociálně-právních. (Štěrbá, 2007, s. 116)

12.1 Státní subjekty

Sociální pracovník je zaměstnancem Vězeňské služby poskytuje vězněným osobám sociální a sociálně-právní pomoc. Spolupracuje s orgány státní správy, nestátními subjekty a církvemi, které pomáhají vrátit jedince zpět do společnosti.

Sociální kurátor je zaměstnán městským úřadem, spolupracuje se sociálním pracovníkem věznice. Jejich práce se zakládá především v sociálně-výchovné práci a v poradenské službě. Pomáhá klientům ve všech fázích trestního řízení i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Zaměřuje se na utužení kladných sociálních vazeb vězně, aby došlo k co nejmenším vlivům z dočasného vyčlenění ze společnosti. Kurátoři jsou rozdělení podle toho, zda se věnují mládeži nebo dospělým. Také může mít kurátor další zaměření, a to třeba na lidi bez domova nebo na problematiku ohledně drog. (Štěrbá, 2007, s. 118 - 119)

„Probační a mediační služba spolupracuje především s odsouzenými se závažnou trestnou činností násilného charakteru, které byly odsouzeny k delším trestům.“
(<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/spoluprace-s-neziskovymi-a-dalsimi-organizacemi>)

Ve vedení Probační a mediační služby stojí ředitel, toho jmenuje i odvolává ministr spravedlnosti. V současné době je na postu ředitelky PhDr. Andrea Matoušková.

Do státních subjektů můžeme zařadit i úřady práce a správy sociálního zabezpečení.

12.2 Nestátní subjekty

Nestátní subjekty jsou občanské, církevní a charitativní sdružení a organizace a mohou poskytovat jak sociální péči, tak poradenskou pomoc v nouzové situaci a také materiální pomoc.

S Věznicí Světlá nad Sázavou spolupracuje spousta organizací, zde je část z nich:

Mezinárodní vězeňské společenství spolupracuje s Věznicí Světlá nad Sázavou již velmi dlouhou dobu v několika programech jako například **Projekt Příprava žen na propuštění a provázení žen po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody**, anebo například **Kurz Vězňova cesta**.

Další nestátní neziskovou organizací je **Rubikon Centrum** s projektem **Společně na svobodu**. **Lighthouse** poskytuje dluhové poradenství. (<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/spoluprace-s-neziskovymi-a-dalsimi-organizacemi>)

PRAKTICKÁ ČÁST

13. Vlastní výzkumné šetření

Tato kapitola se bude skládat z kvantitativního a kvalitativního výzkumu, který bude zaměřen na vzdělávání odsouzených žen k trestu odnětí svobody ve Věznici Světlá nad Sázavou.

13.1 Cíl práce

Cílem vlastního výzkumného šetření bude zjistit, jaký význam má vzdělávání pro ženy odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Světlá nad Sázavou, co studentky ve věznici motivuje ke vzdělání, jaké překážky v jejich vzdělávání se mohou vyskytnout a zda se získané vzdělání podepisuje na míře recidivy. Šetření se bude dále zabývat problematikou nedostatků vzdělávání ve věznicích a případným dopadem současné situace ovlivněné nemocí Covid-19 a s ní spojenými opatřeními.

13.2 Výzkumná strategie

Ve věznici Světlá nad Sázavou byl proveden tzv. smíšený výzkum s využitím metod dotazování a rozhovorů. Se třemi zaměstnankyněmi věznice byl proveden polostrukturovaný rozhovor. Bohužel kvůli vládním nařízením spojených se současnou epidemiologickou situací muselo být upouštěno od osobního setkání s těmito osobami přímo na půdě věznice a rozhovory byly provedeny prostřednictvím telefonické a mailové komunikace.

Z časových a bezpečnostních důvodů nebyl s odsouzenými ženami veden rozhovor, ale byl jim prostřednictvím vedoucí školského oddělení podán dotazník, který vyplnilo 55 studujících žen rozdílného věku. (Průcha, 2014, s. 114 - 116)

13.3 Popis zkoumaného vzorku

Rozhovory byly vedeny se třemi zaměstnankyněmi Vězeňské Služby. Z toho dvě jsou příslušnicemi ozbrojeného sboru a jedna je civilní zaměstnankyní Vězeňské služby. Všechny 3 informantky mají s prací ve vězeňském prostředí letité zkušenosti, avšak každá z trochu jiné pozice.

1. První informantkou je ředitelka Věznice Světlá nad Sázavou M. M.

2. Druhou informantkou je zástupce vedoucího výkonu trestu D. Č.
3. Třetí informantkou je vedoucí školského vzdělávacího střediska J. K.

Dotazníky vyplnilo 55 žen odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody v papírové podobě. Všechny 55 žen navštěvuje denní studium, věk respondentek se pohybuje mezi 21 – 64 roky.

13.4 Stanovení hypotéz

H1 Vzdělávání odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou je nejvýznamnějším prvkem resocializace.

H2 Vzdělávání odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou přispívá ke snížení napětí mezi odsouzenými.

13.5 Rozhovory - kvalitativní výzkum

1. informantka

Jaký význam má podle Vás vzdělávání ve věznici pro ženy odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody?

Ve vzdělávání vidím hluboký smysl, je to devize do budoucího života, v poměrech výkonu trestu se však osvědčilo krátkodobé vzdělávání v podobě profesních kvalifikací, jako je například výroba knedlíků, obsluha, zahradnictví nebo kadeřnictví. Odsouzené ženy získají certifikát, který je velmi užitečný a ženy se uplatní na trhu práce. Učňovské obory jsou super, avšak velmi dlouhé a ženy mají dluhy, které musí splácet a nemohou například tři roky studovat a být bez peněz.

Snižuje se podle Vás míra recidivy s rostoucím vzděláním?

Zda vzdělání snižuje recidivu objektivně posoudit nemohu, jelikož na to nemáme studie a výzkum. Tedy nějaký komplexní. Dá se však předpokládat, že určitě do jisté míry ano. Vzdělání = šance na lepší práci.

Je něco, co byste na vzdělávání ve Věznici Světlá nad Sázavou ráda změnila?

U nás je vzdělávání na vysoké úrovni a rozmanité. Máme učební obory, profesní kvalifikace a různé kurzy. Některé jsou vázány na projektové finance, a to může být problém, pokud projekt skončí, tedy zajistit stálost programových období.

Co je podle Vás nejvýznamnějším prvkem v nápravě žen odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody?

Obzvláště ženy potřebují mít venku někoho, kdo jim pomůže. Nejlépe funkční rodinu. Velkou motivací bývají děti, ne pro každou, ale ta, co se o děti před nástupem do výkonu trestu starala, uvěznění zpravidla těžce nese.

2. informantka

Jaký význam má podle Vás vzdělávání ve věznici pro ženy odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody?

U části odsouzených vzdělávání smysl určitě má. Ty, které se ve výkonu trestu odnětí svobody vyučí, mají pak větší šanci venku najít práci, proto je důležité, aby si u učebního oboru dobře zvolili směr, který je bude bavit. Na výučním listě není nikde uvedeno, že bylo studium absolvováno ve věznici. Kdo chce v dnešní době pracovat, práci vždycky najde. Nejvíce záleží samozřejmě na tom, zda odsouzená sama chce studovat a změnit svůj život k lepšímu. Dobré je, pokud odsouzenou podporuje ve studiu rodina, to je velký hnací motor.

Snižuje se podle Vás míra recidivy s rostoucím vzděláním?

V zásadě ano. Pokud přijde odsouzená žena do věznice pouze se základním vzděláním, nebo dokonce i s nedokončenou základní školou, studium řemesla jí posune o level dále a snáze tak nalézá uplatnění ve společnosti, nehledě na to, že sama má lepší pocit z toho, že něčemu rozumí. Je ale bohužel i skupina odsouzených, kde je všechna snaha marná.

Je něco, co byste na vzdělávání ve Věznici Světlá nad Sázavou ráda změnila?

Vzdělávání ve Věznici Světlá nad Sázavou je dle mého na vysoké úrovni. Studující odsouzené ženy jsou dokonce motivovány stipendiem, které může dosáhnout až 1000,- měsíčně a je podmíněné docházkou a studijními výsledky. Nejlepší z nich dostávají dokonce i prémie. Kdybych měla něco změnit, rozšířila bych výběr rekvalifikačních kurzů. Jsou to krátká ale intenzivní studia, kdy mohou odsouzené získat osvědčení.

Co je podle Vás nejvýznamnějším prvkem v nápravě žen odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody?

Podle mě je to práce. A vůbec návyk pracovat. Jak se říká: „Práce šlechtí člověka.“ Pokud bude někdo studovat, ale nebude zvyklý pracovat, je to také špatně a žádné nápravy se nedosáhne. Proto musí být program zacházení ucelený. Je třeba dbát na všechny složky resocializace, nejen na jednu její součást.

3. informantka

Jaký význam má podle Vás pro odsouzené ženy vzdělávání ve věznici?

Vzdělávání je významné především pro budoucnost odsouzené. Má více možností uspět na trhu práce, dochází k rozvoji osobnosti, získá nové pracovní dovednosti a znalosti. Pokud pro danou ženu aktuálně není pracovní příležitost, nebo jí není možné zařadit ze zdravotních důvodů, je vzdělávání vhodnou alternativou.

Co je podle Vás největší překážkou ve vzdělávání odsouzených žen ve věznici?

Nevím, zda překážkou, ale ideální by bylo, kdybychom měli všechny žáčky ubytované na jednom místě, na pokojích s malým počtem ubytovaných, kde by měly klid na studium. Tady ale narážíme na spoustu zákonných požadavků na ubytování odsouzených. Zařazení do typu věznice dle stupně, odděleně prvotrestané a vícetrestané, kuřačky a nekuřačky, mladistvé od dospělých atd. Těch kritérií je tolik, že speciální ubytování pro školačky je v současných podmínkách téměř nerealizovatelné.

Co podle Vás nejvíce odsouzené ženy ve vzdělávání motivuje a co jim pomáhá?

Rozhodně je motivuje stipendium, nejvíce asi pomáhá podpora rodiny.

Narušila "doba covidová" výuku ve věznici?

Ano. V březnu – květnu 2020 se ze školy stala velká šicí dílna a šily se tu látkové roušky a kompletovaly nano roušky. Z učitelů se stali narychlo také „mistři“, kdy působili jako dozor na dílně. Zároveň jsme dle možností učili v distanční formě výuky, abychom ženy v končícím ročníku připravili na závěrečné zkoušky. V průběhu roku 2020-2021 už jsme jako škola měli výjimku od ministerstva zdravotnictví a mohli jsme učit i v případě, že běžné školy byly plošně zavřené. Přece jen škola ve věznici není pro společnost takovým epidemiologickým rizikem.

Je něco, co byste na vzdělávání ve Věznici Světlá nad Sázavou ráda změnila?

Ráda bych, abychom, kromě současného směřování vzdělávání k učebním oborům, v souladu s pokyny vedení středního odborného učiliště, kterého jsme odloučeným pracovištěm, mohli nabídnout i nějaké vhodné profesní kvalifikace.

Jakým způsobem lze získat prospěchové stipendium?

Pokud je odsouzená zařazená v učebním oboru nebo akreditovaném rekvalifikačním kurzu, nemá více než 15 % absencí splní požadavky na prospěch, může získat prospěchové stipendium (v učebním oboru 1000 – 600 Kč, kurz 600-200 Kč).

Dál to už berte jako názor informovaného laika. Nejsem účetní, změna se týká až peněz za leden, takže se u žen projeví až v únorovém rozúčtování. Ekonomické oddělení v lednu systém teprve modelovalo. V kostce: Vězeňská služba České republiky ČR od ledna 2022, ale i 2021, což se u některých projevilo až v září, měnila podmínky pro rozúčtování peněz odsouzených. Od ledna 2022, pokud bude mít odsouzená dluhy, tak jí veškeré peníze došlé z civilu nebudou vyplaceny, uhradí se jí z nich dluh. U stipendií by se mělo krátit pouze do 50 % těm, které mají platit nějakou škodu.

Vše je hodně individuální a záleží, jak má která odsouzená dluh „strukturovaný“, přednostní nebo nepřednostní pohledávky, dluhy vůči státu, na výživném, náhrady škody, exekuce.

13.6 Zhodnocení rozhovorů

Z rozhovorů vyplývá, že vzdělávání odsouzených ve věznici hraje významnou roli v jejich resocializaci, v rozvíjení osobnosti, získávání nových schopností a dovedností. Po propuštění z výkonu trestu jim vzdělání dává větší šanci k pracovním příležitostem. Pozitivní pro propuštěné je, že nikdo nepozná, že bylo osvědčení z rekvalifikačního kurzu nebo výuční list dosažené ve věznici. Studium je velmi dobrá náplň, jak trávit čas ve výkonu trestu odnětí svobody, pokud se pro odsouzenou nenajde vhodná práce nebo práci nedovoluje její zdravotní stav.

Obecně lze říci, že vyšší míra vzdělání, kterého odsouzená ve výkonu trestu dosáhne, může snižovat recidivu, protože má pak větší možnosti na trhu práce. Avšak jak avizovala ředitelka Věznice Světlá nad Sázavou, není to dosud potvrzeno žádnými studiiemi.

Pokud se jedná o to, jak studijní oddělení vylepšit nebo změnit, respondentky se shodly na tom, že by bylo vhodné rozšířit studijní obory a rekvalifikační kurzy, aby si každá studentka mohla

zvolit směr, který ji bude naplňovat. Vedoucí školského oddělení by uvítala, pokud by mohly školačky mít samostatné ubytování, aby měly na studium více klidu a prostoru, tento názor vyjádřilo v dotaznících i několik studujících odsouzených žen.

Motivací odsouzených ke studiu bývá velmi často možnost dosáhnout prospěchového stipendia. Velmi často bývá hnacím motorem i rodina odsouzené. Důležité je také naučit odsouzené návyku pracovat, aby mohly své studium zúročit a těšit se pak z vlastnoručně vydělaných peněz. „Doba covidová“ na čas způsobila změny i ve vzdělávání ve Věznici Světlá nad Sázavou. Z učitelů se dočasně stali mistři na dílně a odsouzené ženy šily roušky a kompletovaly nano roušky. Některé studentky měly distanční výuku a do školy nechodily. Později získala škola ve věznici od ministerstva zdravotnictví výjimku a mohla nadále vyučovat, přestože klasické školy za branami věznice byly zavřené. Zajisté nařízení ohledně nošení předepsaných respirátorů platí i nadále. Rychlé reakce školského oddělení na náhlé změny jsou jen další důkazem, že se jedná o funkční systém a učitelé i schopná ředitelka věznice si zaslouží obdiv.

13.7 Dotazníky – kvantitativní výzkum

55 ženám odsouzeným k výkonu trestu odnětí svobody, které se účastní vzdělávacích programů ve Věznici Světlá nad Sázavou, byl předložen k vyplnění dotazník, z něhož byly získány tyto odpovědi:

1. Dotazované respondentky se pohybují ve věkové hranici od 21 do 46 let.

Z odpovědí vyplývá, že pro studium ve Věznici Světlá nad Sázavou věk nehraje žádnou roli.

2. – 4. Vzdělání respondentek a jejich rodičů

	<i>Bez vzdělání</i>	<i>Základní vzdělání</i>	<i>Výuční list</i>	<i>Maturita</i>	<i>Vyšší odborné</i>	<i>Vysoká škola</i>	<i>Nevím</i>
<i>Respondentka</i>	4	28	15	6	0	2	0
<i>Otec</i>	1	15	18	8	2	3	8
<i>Matka</i>	1	14	16	8	4	6	6

Tabulka: z vlastních zdrojů

Mezi respondentkami jsou ženy bez vzdělání, i s různou mírou vzdělání. Nejvíce odsouzených žen dosáhlo před výkonem trestu odnětí svobody základního vzdělání, pro ně má tedy další vzdělávání největší význam.

Z odpovědí ohledně vzdělání rodičů respondentek je zřejmé, že největší část z nich získala výuční list.

5. Jste vícekrát trestaná? 23 žen odpovědělo Ne a 32 Ano.

Větší část respondentek byla v minulosti již uvězněna.

6. Proč ve věznici studujete?

Učení mě baví. (21 odpovědí)

Budu mít vyhlídky na lepší práci. (34 odpovědí)

Setkávám se ráda s ostatními studentkami. (5 odpovědí)

Chodím do školy, abych se nenudila. (11 odpovědí)

Jiné důvody: „Abych se naučila více a také mám trest na to, abych využila možnosti studování, když jsem na svobodě kvůli drogám nedodělala školu.“

„Potřebuji výuční list.“

„Máme svačtinu a stipendium.“

„Potřebuji Provozní služby k možnosti uklízení na živnostenský list.“

„Abych alespoň něco dělala pro sebe při mém výkonu trestu, abych nemusela při hledání práci něco mluvit a ukázala výuční list.“

„Abych plnohodnotně zaplnila volný čas a ráda se učím novým věcem.“

„Dostávám se do doby, kdy začaly mé problémy s chováním – prožívání zpětné té doby, má na mě terapeutický vliv.“

„Mám potřebu se vyvíjet, učit se novým věcem a dovednostem. Využít adekvátně kvanta času.“

„Ze zdravotních důvodů nemohu do práce a nechci jen tak lelkovat na oddíle.“

„Osvěžuji mozkovou buňku“

„Dělám něco, co má smysl, učím se nové věci. Věřím, že po výstupu mi škola pomůže najít vhodné zaměstnání.“

„Mám roztroušenou sklerózu a potřebuji neustále zapojovat mozek.“

Na tom, že se vzděláním rostou vyhlídky na lepší práci, se shodlo 34 respondentek, což je ukazatelem toho, že vzdělání ve věznici plní svoji primární funkci.

7. Co Vás ve škole nejvíce baví za předmět?

Nejčastěji se opakující se odpovědi jsou odborné předměty jako je vaření, šití na stroji, nebo úklidové práce.

8. Jste spokojená se vzděláváním ve věznici? Ano. (55 odpovědí)

Všechny respondentky se shodly na odpovědi Ano.

9. Jste spokojená s učiteli ve věznici? Ano. (55 odpovědí)

Všechny respondentky odpověděly kladně.

10. Co Vás na studiu nejvíce těší?

Mám radost z pěkných známek. (23 odpovědí)

Ráda se dozvídám nové informace. (41 odpovědí)

Jsem ráda, že mohu studovat. (24 odpovědí)

Mé okolí je na mně jako na studentku hrdé. (8 odpovědí)

Nemusím trávit čas na ubytovně s ostatními. (29 odpovědí)

Nemusím ve věznici pracovat. (3 odpovědi)

Mám ráda prázdniny. (6 odpovědí)

Na otázku, co respondentky na studiu nejvíce těší, bylo 41 hlasy odpovězeno, že se rády dozvídají nové informace. Druhou nejčastější odpovědí bylo, že nemusejí trávit čas na ubytovně s ostatními – toto tvrzení na rozdíl od prvního nemusí být chápáno zcela kladně, neboť je možné, že se některé studentky ve škole pouze „schovávají“.

11. Jak vnímá studium Vaše rodina?

Ve studiu mně podporují. (42 odpovědí)

Je jim to jedno. (6 odpovědí)

Nevím, nemám s nimi kontakt. (4 odpovědi)

Jiné odpovědi: „Dcerka mi včera řekla v telefonu, že je na mě hrdá. To mě velice potěšilo.“

„Máma mi umřela, ale bratr mě to schvaluje.“

„Jsou rádi, že jsem se konečně rozhodla udělat něco pro sebe.“

„Říkají, že je to dobře, ať jen chodím do školy.“

„Mé rodiče jsou rádi, chtějí, abych si udělala školu.“

42 respondentek odpovědělo, že je ve studiu rodina podporuje. Podpora rodiny patří mezi nejsilnější motivace.

12. Jak vnímají studium ostatní odsouzení ve věznici?

Mám u nich uznání. (23 odpovědí)

Je jim to jedno. (32 odpovědí)

Respondentky si z nadpoloviční většiny myslí, že ostatní odsouzené o jejich studiu nepřemýšlejí.

13. Co Vám ve škole chybí?

Chtěla bych více výuky na PC. (19 odpovědí)

Chtěla bych více pohybových aktivit. (13 odpovědí)

Výuka praktických předmětů. (5 odpovědí)

Chtěla bych více zvýhodnění za studium. (20 odpovědí)

Nic. (14 odpovědí)

Fakt, že 20 respondentek by chtělo více zvýhodnění za studium, může znamenat, že se vzdělávají právě kvůli nabízeným benefitům. 19 respondentek by si přálo více výuky na PC. V dnešní době je opravdu důležité umět alespoň základní činnosti na PC, což si respondentky uvědomují.

14. Co byste na škole ráda změnila?

„Ráda bych měla školu každý den, nejen 3x nebo 2x týdně a měly by se přijímat jen ženy, které mají opravdu zájem se učit, výuku nenarušují a učení je baví.“

„Aby sem chodili normální lidi, nechci být konkrétní.“

„Od 1. 1. 2022 je zákon, kdy berou ½ stipendia na dluhy.“

„Do školy by měly chodit jen ty studentky, které si váží toho, že se mohou něco naučit. O přestávkách by mělo být více přísnosti.“

„Uvítala bych učebnice.“

„Nic, jsem spokojená. Snad možná aby ze stipendia nestrhávali půlku.“

„Přidala bych výuku na PC, učebnice, pomůcky, lepší hodnocení a pochvaly a aby nám nestrhávali peníze ze stipendia.“

„Větší zodpovědnost odsouzených, aby učitelé více dbali na docházku, či dali přednost jiným, co by rády studovaly.“

„Jen škoda, že není více učebních oborů. Dříve byl kuchař číšník.“

„Chodí do školy lidi, co je to vůbec nebaví a výuku narušují. Ty bych vyhodila a přála bych si jako šička mít praxi vaření. Přála bych si naučit se vařit.“

„Abychom měli na patře větší klid na učení, například školácký pokoj nebo patro. Ocenila bych více výživově hodnotnou svačinu a tašku na nošení učiva.“

„Chybí mi tu psychologie. Těžko se koukám sama na sebe.“

„V podstatě nic kromě té změny ve strhávání financí ze získané částky za stipendium.“

„Abychom mohli kouřit na záchodech a nemusely chodit na oběd, když nechceme. Aby nám nestrhávali peníze. Jinak nic.“

„Na škole nic, jenom na sobě.“

40 respondentek by na škole nic nezměnilo. Zbytek má nejčastěji výhrady ke krácení stipendia a k výběru spolužaček.

15. Až dokončíte současnou školu, chcete pokračovat?

Ano, chci pokračovat dále ve vzdělávání. (33 odpovědí)

Ano, ale už se chci učit jen na zájmových kroužcích. (21 odpovědí)

Už se nikdy nechci vzdělávat. (1 odpověď)

Všechny respondentky až na jednu se shodly, že po dokončení probíhajícího vzdělávání chtějí v učení pokračovat ať už na zájmových kroužcích, nebo ve vzdělávacích programech.

13.8 Analýza a interpretace výsledků kvantitativního výzkumu

Velké díky patří Mgr. Koukalové za to, že pomohla odsouzeným ženám vyplnit dotazník. Z dotazníků vyplývá, že věk ani míra vzdělání nehraje žádnou roli v dalším vzdělávání. Pokud se chce odsouzená žena vzdělávat, je jí další studium věznicí umožněno. Denní studium navštěvuje nejvíce žen, které jsou věkově mezi 20 – 40 roky (mezi dotázanými respondentkami je 40 žen ve věkové kategorii 21 - 40 let, ostatních 15 je v rozmezí 41 – 64 let). S nedokončenou základní docházkou byly před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody pouze 4 respondentky. Stejně jako u respondentek je vzdělání rodičů respondentek v celé škále od žádného vzdělání po vysokoškolské vzdělání, avšak s rostoucím vzděláním se počet absolventů snižuje.

U dotazu na vzdělání rodičů chyběla v dotazníku odpověď „Nevím“, na což upozornila vedoucí školského oddělení slovy: „U otázky na vzdělání rodičů chyběla varianta odpovědi nevím. Některé odsouzené nevěděly, protože jejich intelektový potenciál tuto informaci nepobral, ale některé z nich opravdu vědět nemohly, protože vyrůstaly v dětských domovech a biologické rodiče nepoznaly.“ Tuto skutečnost mohla autorka práce předvídat, avšak byla opomenuta.

Méně než polovina respondentek je prvotrestaná, ostatní jsou trestané vícekrát.

Největší motivací ke studiu je u respondentek vyhlídka na lepší práci, druhá v pořadí je zalíbení v učení. Vzdělání bylo vždy dobrou investicí do budoucna a ve věznici to platí dvojnásob. Z volných odpovědí vyplývá, že respondentky ví, proč studují a některé si také uvědomují, jaké chování vedlo k jejich uvěznění a chtějí se ze svých chyb poučit, což je velmi potěšující zpráva. Z otázky, co respondentky nejvíce na studiu těší vyplývá, že se rády dozvídají nové informace a mají radost z pěkných známek. Je zajímavé, že více jak polovina se shodla na tom, že díky studiu nemusí trávit čas na ubytovně s ostatními odsouzenými, což pravděpodobně snižuje napětí a rozepře mezi vězňenými ženami, ale zároveň dochází k otázce, zda se chozením do školy nevyhýbají například práci. Z vlastní zkušenosti autorky se řešilo nejvíce rozepří právě v době státních svátků, kdy studentky i většina pracujících zůstávaly na ubytovnách.

Neboť vzdělávání ve věznici je často směřované na učební obory, jsou mezi respondentkami nejoblíbenější odborné předměty a praxe. Může to být dané právě tím, že jsou hrdé na to, že se naučily vytvářet hodnoty, které jsou za jejich prací vidět. V nápravě odsouzených je velmi důležité, aby se v některých činnostech shlédly a aby našly v učení, a později také v práci, zalíbení. Učitelství ve Věznici Světla nad Sázavou je sestaven z trpělivých učitelů, kteří se snaží kladně motivovat své studentky, dokážou svým výkladem učiva zaujmout, jejich přístup je lidský a milý, a proto se všechny respondentky shodly, že jsou spokojené se vzdělávacími programy ve věznici i s vyučujícími.

Pokud rodina odsouzenou k výkonu trestu odnětí svobody podporuje ve studiu, je to nejlepší psychická podpora, která pro ni může být. Velká většina respondentek tuto podporu mají, je zde ale i malá skupina, která nemá s rodinou kontakt, což je způsobené pravděpodobně tím, že byly vychovávány v dětském domově. Naopak co se týká ostatních odsouzených v nahlížení na studium respondentek, je zde větší část těch, které se o vzdělání svých kolegyní nezajímají.

Na otázku, co by respondentky na škole rády změnily, bylo hodně odpovědí směřováno na stipendium, kdy dochází k jeho krácení, pokud má odsouzená žena dluhy⁵. Dále by odsouzené ženy ve škole ocenily více školních pomůcek a učebnice. Velmi častou odpovědí také bylo, že by byly rády, kdyby s nimi do školy nechodily ženy, které o studium nemají zájem a výuku prý narušují. Avšak toto hledisko jde špatně objektivně posoudit, neboť nikdo z dotyčných nebyl odsouzen za vzorné chování a šanci na vzdělání a lepší pracovní možnosti by měl dostat každý, neboť je to součástí nápravy. Tím zajisté není řečeno, že studentka, která se bude opakovaně chovat ve škole nevhodně, do výuky patří. Nejkrásnější odpovědí na otázku: „*Co byste na škole*

⁵ Problematika ohledně krácení stipendia je popsána v rozhovoru s Vedoucí školského oddělení Mgr. Janou Koukalovou

ráda změnila?“ je beze sporu ta poslední: „*Na škole nic, jenom na sobě.*“ Kdyby si tento výrok každá studentka vzala za své a směřovala k jeho naplnění, měla by první krok k úspěšné změně v životě za sebou.

Potěšující jsou odpovědi na poslední otázku v dotazníku, kdy všechny až na jednu odpověděly, že chtějí v učení pokračovat, třebaže některé již jen na zájmových kroužcích. Respondentka, která zadržela odpověď, že se už nikdy nechce učit dopsala: „*Já se už nemůžu vzdělávat, neboť už jsem starší osoba.*“ (62 let)

13.9 Vyhodnocení hypotéz

H1 potvrzeno – verifikováno

Vzdělávání odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou je nejvýznamnějším prvkem resocializace.

Odpověď: Jednoznačně ano. Dotazované respondentky se v dotaznících shodly, že vzdělávání opravdu patří mezi nejvýznamnější prvky resocializace. Vzdělání dosažené ve věznici dává odsouzeným ženám větší možnosti na úspěšný návrat do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a vzdělání chápou jako klíč k lepšímu životu.

Doporučení: Ve věznici by mělo být rozlišeno, pro které odsouzené ženy bude mít vzdělání přínos pro jejich budoucí pracovní zařazení a které odsouzené ženy chodí do školy pouze proto, aby vyplnily čas ve věznici, nebo aby získaly výhody, které ze studia vyplývají (stipendium, prázdniny, svačiny navíc). Pokud se některé odsouzené ženy ve škole „schovávají“, aby nemusely ve věznici pracovat, nemusí u nich dojít ke kýžené převýchově.

H2 potvrzeno – verifikováno

Vzdělávání odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou přispívá ke snížení napětí mezi odsouzenými na ubytovnách.

Odpověď: Ano, vzdělávání podobně jako práce ve věznici pomáhá snižovat napětí mezi odsouzenými na jednotlivých oddílech. Čím více odsouzených žen je přes den mimo ubytovny, tím méně konfliktů mezi nimi vzniká.

Doporučení: Pokud odsouzené ženy nenavštěvují školu, nebo zrovna nejsou zařazené do práce, bylo by dobré, kdyby je dozorcí a vychovatelé zapojovali do prací ve věznici, jako jsou například úklidové práce ve věznici, údržba zeleně apod.

ZÁVĚR

V bakalářské práci byla potvrzena hypotéza, že vzdělávání odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou je na vysoké úrovni. Snad tento pozitivní jev pomůže odsouzeným ženám vrátit se úspěšně zpět do společnosti, najít práci a žít spokojený život v mezích zákona. Nezáleží pouze na míře vzdělání nebo na mravenčí práci zaměstnanců věznice, ale zajisté nejvíce záleží na vůli každé jedné odsouzené, jak se k situaci postaví.

Pro propuštění z výkonu trestu odnětí svobody není lehké se poprat se štítkem vězenkyně, avšak naštěstí v České republice funguje spousta organizací, které pomáhají svým klientkám překonat překážky, najít si ubytování a vhodnou práci a začít nový život, který nebude ve všech směrech jednoduchý, ale za který na sebe budou moci být hrdé. A pokud na ně venku za branou věznice čeká fungující rodina, která jim bude podporou, je zde vysoká šance, že nápravný systém dosáhne svého cíle.

Aby převýchova a vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody byly účinné, musí být všechny jejich složky v souladu. Proto je důležitá spolupráce mezi jednotlivými pracovníky a jejich programy. Také velmi záleží na vnitřní kultuře ve věznici. Pokud vedení věznice táhne za jeden provaz se svými zaměstnanci a zaměstnanci naopak ctí rozhodnutí vedoucích, dosahují svých cílů snadněji. Takové prostředí působí lépe i na vězněné osoby, neboť právě chování zaměstnanců Vězeňské služby nepřímo působí na jejich převýchovu.

Zaměstnanci Vězeňské služby České republiky, ať už civilní nebo příslušníci, kteří se podílejí na nápravě a resocializaci vězněných osob, zasluhují obdiv. Věznice není jednoduchým prostředím pro život, ale ani pro výkon služby. Snad každý obdivuje hasiče za jejich nasazení při výjezdech, ale nikdo si už neuvědomí, že zaměstnanci a příslušníci ve vězeních jsou omezováni prostředím věznice. Nemluví jen o kontrole osobních věcí při vstupu do věznice či odchodu z ní, ale také o tom, že u sebe nesmí mít po celou dobu služby mobilní telefon, jsou odtrženi od vnějšího světa a služba je fyzicky i psychicky náročná. Musím říci sama za sebe, že práce ve věznici mě naučila také spousty věcí, a dovedla mně k poznání, že ne všechny věci doopravdy jsou takové, jaké se zprvu zdají být.

„Každý, kdo se přestane učit, je starý, ať už je mu dvacet nebo osmdesát. Každý, kdo se stále učí, zůstává mladý.“ Henry Ford

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam knižních zdrojů

BENEŠ, M., *Andragogika*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2019, ISBN: 978-80-7452-140-9

ČERNÍKOVÁ, V. a kolektiv, *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, ISBN: 978-80-7380-138-0

JŮZL, M., *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS Brno, 2012, ISBN 978-80-87182-24-6

JŮZL, M., *Penitenciaristika jako věda žalární*. Praha: UJAK, 2017, ISBN: 978-80-7452-131-7

PRŮCHA, J. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5232-7

ŠTĚRBA, V., *Penologie*. Praha: ARMEX PUBLISHING s. r. o., 2007, ISBN: 978-80-86795-48-5

VETEŠKA, J. a FISCHER, S., *Psychologie kriminálního chování*. Praha: Grada, 2020, ISBN: 978-80-271-0731-5

NGŘ 12/2012 o předcházení a včasném odhalování násilí mezi obviněnými a odsouzenými

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky

Seznam internetových zdrojů

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky>

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-a-upvzd-brno/sekce/ustav-pro-vykon-zabezpecovaci-detence>

<https://www.vscr.cz/sekce/zakladni-udaje>

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/akademie-vs-cr/sekce/soucasnost>

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/zakladni-informace>

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi>

<https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/ceske-vezenstvi/2021/cv-1-2021-web.pdf>

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-horni-slavkov/sekce/nastupni-oddeleni>

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-horni-slavkov/sekce/vystupni-oddeleni-ve-veznici>

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-ceske-budejovice/sekce/pravidla-prijimani-navstev>

<https://www.vscr.cz/clanky/detail/vyjadreni-vs-cr-k-tiskove-zprave-gibs>

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sdilene-sekce/programy-zachazeni>

<https://www.pmscr.cz/beh-se-zlutou-stuzkou/>

<http://www.sananim.cz/o-nas-1/centrum-pro-osoby-v-konfliktu-se-zakonom-cokuz.html>

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/spoluprace-s-neziskovymi-a-dalsimi-organizacemi>

<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/zamestnavani-odsouzenych>

<http://www.amgpicha.cz/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A– DOTAZNÍK.....	I
---------------------------------	----------

Dotazník: Vzdělávání ve Věznici Světlá nad Sázavou

1. Napište svůj věk.....

2. Jaké bylo Vaše nejvyšší dosažené vzdělání před nástupem do věznice?

- Bez vzdělání
- Základní vzdělání
- Střední odborné vzdělání s výučním listem
- Středoškolské vzdělání s maturitou
- Vyšší odborné vzdělání
- Vysokoškolské vzdělání

3. Nejvyšší dosažené vzdělání otce?

- Bez vzdělání
- Základní vzdělání
- Střední odborné vzdělání s výučním listem
- Středoškolské vzdělání s maturitou
- Vyšší odborné vzdělání
- Vysokoškolské vzdělání

4. Nejvyšší dosažené vzdělání matky?

- Bez vzdělání
- Základní vzdělání
- Střední odborné vzdělání s výučním listem
- Středoškolské vzdělání s maturitou
- Vyšší odborné vzdělání
- Vysokoškolské vzdělání

5. Jste vícekrát trestaná?

- Ano
- Ne

6. Proč ve věznici studujete?

- Učení mě baví
- Budu mít vyhlídky na lepší práci
- Setkávám se ráda s ostatními studentkami
- Chodím do školy, abych se nenudila
- Jiné důvody, napište jaké

.....
.....
.....
.....

7. Co Vás ve škole nejvíce baví za předmět?

.....
.....

8. Jste spokojená se vzděláváním ve věznici?

- Ano
- Ne

Uveďte proč.....

.....
.....
.....

9. Jste spokojená s učiteli ve věznici?

- Ano
- Ne

Uveďte proč.....

.....
.....
.....

10. Co Vás na studiu nejvíce těší?

- Mám radost z pěkných známek
- Ráda se dozvídám nové informace
- Jsem ráda, že mohu studovat
- Mé okolí je na mně jako na studentku hrdé
- Nemusím trávit čas na ubytovně s ostatními
- Nemusím ve věznici pracovat
- Mám ráda prázdniny
- Jiné, vypište.....

.....

.....

11. Jak vnímá studium Vaše rodina?

- Ve studiu mně podporují
- Se studiem nesouhlasí
- Je jim to jedno
- Nevím, nemám s nimi kontakt
- Jiná odpověď.....

.....

.....

12. Jak vnímají studium ostatní odsouzení ve věznici?

- Mám u nich za to uznání
- Je jim to jedno
- Kvůli škole se mi smějí
- Kvůli škole mě šikanují

- Jiná odpověď.....
-
-

13. Co Vám ve škole chybí?

- Chtěla bych mít více výuky na PC
- Chtěla bych více pohybových aktivit
- Výuka praktických předmětů
- Chtěla bych více zvýhodnění za studium
- Nic
- Jiné, vypište.....

.....

.....

14. Co byste na škole ráda změnila?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

15. Až dokončíte současnou školu, chcete pokračovat?

- Ano, chci pokračovat dále ve vzdělávání
- Ano, ale už se chci učit jen na zájmových kroužcích
- Už se nikdy nechci učit

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Lenka Absolonová

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinované studium

**Název práce: Aspekty vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody ve
Věznici Světlá nad Sázavou**

Rok: 2022

Počet stran textu bez příloh: 44

Celkový počet stran příloh: 2

Počet titulů českých použitých zdrojů: 11

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 19

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.